

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

Z I L A

FRAN ELLER

Tebi tudi, Zila, v tesno
ječo ujeli so pritoke,
v strugo novo silne boke
speli z leve ti na desno!

Ali kaj bi tebi ječa:
noč in dan ob stene biješ,
besno v trde plošče riješ,
po širinah koprneča.

V hudourju više, više
razdivjane pneš valove
in mostiče in jezove —
dlan jih tvoja kar pobriše.

Skale lomiš, hraste ruješ,
in zropoče zadnja brana,
strujam svojim le predana,
bregu zopet zakraljuješ.

Tisočzoba se leskeče
krona tebi v solnčnem zlati,
a iz pen ko iz srebra ti
plašč po ramah dolg se vleče.

Veš... kraljična le v pravljici
krasna si: tvoj rod začaran,
s tujim slovom je prevaran
na ušesu in zenici,

da šumenja ne umeje,
da blestenja ti ne čuti,
slepec, glušec, v robstva kruti
blodnji mimo tebe speje.

N E Z N A N A

Neznana, ki v sanjäh te budnih iščem,
skrivnosten je in dolg do tebe pot,
cestám odljudna, tuja si tržiščem
in dom ne zvabi te v svoj tesni kot!

O, da mi bilo romarju dozreti
dežele bi devete zlati pas,
biló iz bledih mi kopren oteti
v podobo jasno čudežni tvoj kras.

Lovil te gibko srno že v ogradi,
srebrno ribo sem na dnu jezér
in slutil in sledil te, ko spomladi
bil slavčjega je petja poln večer.

Iz belih mi narcis pokojno dihaš,
omamljaš me iz purpurnih vrtnic,
ženám iz vranjih tliš zenic, nasmihaš
z otroških meni, solnčnatih se lic.

Razlita v dneve si, v noči mi črne —
a kje pramenom vrêlo, kje je luč,
da lučke blodne vse mi v eno zgrne,
přitrtim kje je zvokom rešnji ključ?

Odmeve čujem, le odseve gledam —
ti pa v obzorja mi se daljni lok
izmikaš, nepriklícna vsem besedam,
objemu nedosežna plahih rok.

S E R E N I S S I M A

Z G O D O V I N S K I R O M A N — J O Ž E P A H O R

VI.

(Nadaljevanje.)

Golja je uredil novo stanovanje in začutil, da se pričinja novo življenje, ki ga doslej ni poznal. Hkrati je začutil, da ni več tiste razlike med njim, častnikom ljudovlade, in med hčerjo enega prvih mož Serenissime, Nevo, ki jo je gledal še pred kratkim kakor v nepristopni dalji. Čuvstvo, ki ga je sam sebi prikrival, ko sta se bila prvič srečala, se je razbohotilo v plamenečo željo, da bi že spet videl lepo dekle, da bi bil v njeni bližini, da bi govoril ž njo. O prostem času se je nalašč sprehajal na takih mestih, kjer jo je upal najti, ter je mislil, kaj ji mora povedati. Izbiral je besede, da bi ne bil tako neokreten kot oni lepi večer, toda Mocenigove hčere ni bilo, in žalost mu je legala v srce, ko se je vračal.

Dasi je imel vsak dan službo na galeji, vendar se še ni bil srečal s svojimi tovariši mornarji, ki se jih je malone bal videti v svoji častniški obleki. Posebno Lorenzu bi se bil rad izognil, rajši kot vsakemu drugemu, ker je vedel, da mu ne bo prizanesel.

Vendar je bil Goljev strah odveč. Prav tiste dni je moral večji oddelek vojaštva na beneške lagune, kjer so spravljali ogromne množine soli s salin v skladišča. V zameno za sol, ki so jo Benečani znali zavarovati s pogodbami in z orožjem kot monopol, in

za ribe so namreč dobivali živež, obleko, orodje in les za ladje. Tudi z Goljeve galeje so odšli mornarji na saline in Lorenzo z njimi. Vkljub temu je naletel Just nanj, ko se ga je najmanj nadejal. Nikdar si ne bi bil mislil, da ga bo srečal na tak način. Kakor so bili časi čim dalje bolj nemirni, vendar niso bile Benetke nikdar brez tujcev. Še vedno so se tu stekale ceste sveta in naplavljalje ljudi z vseh strani.

Sredi oktobra, ko je mesto na otokih najčudovitejše, in ko se njegovo nebo in njegovo morje najkrasneje modrita in lesketata, so prišli romarji s Tirolskega in Bavarskega. Dolge vrste so se zgrnile na trge in obrežja, da je dobilo mesto na mah drugo lice. S širokimi klobuki, v dolgih plaščih in s palicami, ki bi lahko služile tudi za obrambo, so se vili sprevodi spokornikov od cerkve do cerkve, od samostana do samostana, otožno popevajoč, shujšani od dolge poti in trdega življenja, da so Benečani postajali in zmajevali z glavami, sami nevajeni spokorniške obleke, posta in molitve. Evropa se še ni bila umirila po križarskih vojnah. Še vedno so poblestevali odsevi onih velikih srednjeveških ljudskih valovanj, ki so lila na vzhod preko Levanta. Bogate zakladnice vzhoda, bajne zemlje so še vedno vabile in še vedno so se trgale ogromne skupine ljudi od rodnih tal, da bi videle sveto zemljo, da bi se naužile mističnega napoja, ki ga je imela zemlja Križanega, zemlja, odkoder se dviga solnce, zemlja, odkoder je pritekalo bogastvo na zapad.

Benetke so bile največja postaja na poti proti vzhodu. Vodile in podpirale so križarske vojne ter s križem dvigale voljo ljudstva za borbo in razširjale ž njih krvjo svojo trgovino na vratih v bogato Indijo ter dajale romarjem ladij, da se je množilo bogastvo Serenissime z zlatom, ki je lilo od vseh strani v sredozemski Babel. Stalno v sporu s papeškim Rimom, je Serenissima vendar gostoljubno sprejemala romarje, četudi so bili med njimi ljudje z vseh vetrov in pogosto pustolovci, ki so poceni uživali zaščito spokorniških trum. Za dobiček je imela beneška gospoda tanko uho in ni iskala načel.

Bila je nedelja in romarjev je mrgolelo po vseh cerkvah. Še vedno pa so dohajale zaostale skupine in bilo je, kakor da se je velika vojska zgrnila nad Benetke. Zato pa so trgovci in gostilničarji navijali cene, da se je draginja, ki se je itak že dolgo čutila, še povečala. Ladje za prevoz romarjev še vedno niso bile gotove in zdelo se je, kakor bi beneški kramar nalašč zadrževal te množice, da jih čim bolj izžme.

Tako so se romarji zagostdili v mestu, trošili ogromno denarja in niso vedeli pravega vzroka, zakaj ne gredo dalje, na morje.

Brodili so po Benetkah in vedno manj reda je bilo med njimi. Radoveden se je sprehajal Golja pri Rialtu in opazoval pisane množice, ki so se tu najbolj gnetle. Povsod romarjil Videl si trdi obraz tlačanov, a tudi nežno lice grajske hčere, ki jo je morda obup gnal na božji grob. Videl si mlado dekletce, ki še ni vedelo, kaj je svet, videl si betežnega starca, ki je že lezel v zemljo. Videl si obraze zamaknjencev in obsedencev, ljudi, ki jim je bilo vse življenje solnčno, in takih, ki jih je preganjala težka vest iz dežele v deželo in ki so zastonj iskali miru v neprestanem vrvenju.

Golja je opazoval in zdajci ostrmel, kakor da ga je kdo udaril čez oči. V dolgi kuti in z veliko beneško svečo v roki je stopal mladenič, ki se mu je zdel čisto znan. Romarji so peli, on pa je mrmral s sosedom in se nasmehoval. Tudi nasmeh je bil Golji znan. Ali ni Lorenzo? Toda Lorenzo bi moral biti vendar na solinah!

Ostro je Golja meril romarja, ko je bil šel mimo, a ta se še ozrl ni vanj. Razgovarjal se je s svojim drugom polglasno ter se delal, kakor da poje romarsko pesem.

Golja pa je zgrabila radovednost. Stopil je za gručo in jo zasledoval po ozkih, temnih ulicah, dokler niso zavili v gostilno. Postal je nekoliko, potem pa še sam stopil za njimi, nestrpen, ali ni morda res Lorenzo v družbi, Lorenzo, ki ni imel nikdar miru in se je z vsakim tujcem takoj seznanil. Toda kje naj bi bil dobil romarsko obleko? In čemu naj se meša med neznance, med romarje celo?

Komaj pa so ljudje zagledali med seboj častnika in še v taki zakotni gostilni, kjer nisi dobil drugega kot ribe, testenino in vino, so postali nezaupni ter se jeli spogledovati. Čuli so namreč že, da jih beneške oblasti strogo nadzirajo in menda skrivaj tudi že zapirajo kot sumljive. Sicer jih niso prijemale in uklepali javno, le vabili so jih s seboj, a se potem niso več vrnili.

Zdaj pa zdaj je Goljo ošvrknil oster pogled, razgovor romarjev ni več tekel gladko, besede so se zajedale, zadevale. Just je opazoval obraze in čutil, da bi ne bilo dobro meriti se na samem s katerim teh trdih, mrkih mož. Kaj so govorili, ni razumel. Prepričan pa je bil, da ne bodo ostali v tej krčmi, ampak da se dogovarjajo o odhodu. Bilo mu je neprijetno in sklenil je, da nalašč ostane.

Ni mu bilo treba dolgo čakati. Romarji so se dvigali drug za drugim ter se odpravljali ven. Tudi navidezni znanec je vstal ter se pomešal mednje, da bi izginil.

Tedaj se Golja ni mogel več premagovati. Stopil je k čudnemu

romarju, ki se je bil skušal potuhniti, ter mu z vso težo položil roko na ramo.

Med romarji pa je završalo. Začeli so hrupno groziti in stiskati svoje kole. Njih navidezni drug pa jih je naglo pomiril in nato dejal Golji: «Spoznal si me! Ali me kaniš izdati?»

«Kaj iščeš tukaj?» je vprašal Golja iznenadeno.

«Me misliš izdati?» je ponovil Dalmatinec trpko. «Zasledoval si me!»

«Ali so te poslali sem?» je poizvedoval Golja, ki se mu je bilo pričelo nekaj svitati. Spomnil se je namreč, kako so jih bili ustavili ono noč, ko so se vračali od Mocenigovih.

«Niso,» je odgovoril Lorenzo kratko, ne da bi zaupal Golji in njegovim hladnim vprašanjem. «Če me misliš ovaditi, vedi, da nima Serenissima Signoria moči, da bi me našla še kdaj, če me ne vkleneš ta trenutek!»

«Se me bojiš?» je vprašal Golja, ki je postal zaupnejši in že ni več sumničil. «Če se me bojiš, vedi, da si prost in da greš lahko kamorkoli. Nihče ne bo zvedel, kako sva se sestala.»

Lorenzo je nekaj pošepnil enemu izmed romarjev. Nato pa se je spet obrnil k Justu in dejal:

«Govoril bi rad s teboj na samem, da se prepričam. Pojdi po tej ulici do obrežja, kmalu bom za teboj!»

Romarji so pomirjeni odhajali iz gostilne, le Lorenzo je ostal. Nekaj minut pozneje je stopil skozi stranska vrata na ulico širokopleč, stasit mornar ljudovlade, in nihče ne bi verjel, da je bil to še pred kratkim romar v dolgem plašču in s širokim klobukom.

Hitel je za častnikom in mislil, kako naj govori ž njim: ali odkrito, kakor s prijateljem, ali previdno, kakor s človekom, ki mu zaupajo gospodarji ljudovlade. Zlobe ni nikdar našel v njem, toda odbijala ga je njegova službenost in njegova brezpogojna vdanost gospodarjem. Poleg tega ga je zdaj mučila še Goljeva častniška obleka. Imel je poseben občutek: da je Golja gospod, poleg katerega je on sam le siromašen najemnik, dasi je po svojih izkušnjah visoko nad tem mladim človekom. Sklenil je, da bo previden.

Dohitel je prijatelja in dejal:

«Kršil sem službo, vem, in zato me boš grajal vsaj v svojem srcu, vesten, kakor si. To uro bi moral biti drugje in ne tukaj. Pa bom že uredil, da ne bo hujšega. Nevarneje je, če se zve, da sem se mešal med romarje.»

Postal je in pogledal Goljo, kakor bi hotel reči: V tvojih rokah je, zakaj nihče drug me ni videl!

«Če te le ni še kdo spoznal!» meni Golja.

«Če me je, me ne bo izdal. Redki so v Benetkah, ki me poznajo. In če me — drugim lahko utajim, tebi ne bi mogel! Stvar je resna! Radi te nedolžne pustolovščine me lahko osumijo, da sem v službi sovražnikov ljudovlade in potem je ječa neizogibna in morda še kaj hujšega. Vidim, da nisem dovolj pomislil!»

«Povedal sem ti že in ne bom ponavljal,» zavrača Golja. «Smešen si, če se bojiš mene!»

«Napravil sem neumnost, a je že tako! Kadar me pograbi, pa moram med neznane ljudi, naj pride kar hoče! Ta vražja strast! Tako sem ustvarjen, da brodim okrog in nič me ne ustavi!»

«Kaj pa si iskal med romarji?» vprašuje Golja.

«Saj pravim, strast je, ki me tira med ljudi, želja, da kaj zvem. In od koga hočeš kaj zvedeti, če ne od romarja? Posebno še v takih časih, ko povsod vre! Saj si tudi ti že slišal, kako je na Nemškem. Kri teče in ognji gorijo. Ljudje se upirajo, kmetje hočejo podreti gradove in se sami vladati. Desetine nočejo več plačevati, tlake se branijo, ječe naskakujejo in ne priznavajo več pravice, ki jim jo meri grad. Huda prede ponekod oblastnikom!»

Dalmatinec premolkne, opazovaje Goljo, kakšen vtis napravlja nanj to pripovedovanje.

«Ali si že slišal kaj o tem?» ga vpraša.

«Seveda sem,» pravi Golja.

«In kaj misliš?»

«Požigalci so in morilci.»

«Romarji pravijo drugače. Pravijo, da so oblastniki morilci. Kjer so močnejši, plača sto tlačanskih glav za eno grajsko. Kjer tlačani podležejo v boju, so njive pognojene ž njih krvjo.»

«Zakaj se pa upirajo? Zakaj napadajo graščine? Upor se kaznuje s smrtjo.»

«Pravijo, da tlačan ne more več živeti. Seje, grad mu požanje, se muči, grad spravlja, tlačan trpi leto in dan, grad vriska in svatuje. Če kmet le črhne, poje bič po njem, da je črn. Iz rodu v rod gre to in se nabira kakor kaplje v studencu. Tlačan je sam, živ krst ne vidi, kako se mu godi. Tudi Boga ne kliče več; ve, da je visoko, in se zanaša le še nase, na svojo pest.»

«Kaj pa hočejo prav za prav? Pobiti grajske kakor trote? Odstraniti gosposko? Prevreči vso deželo in ves red? To je zločinsko delo, je poboj! Kri bodo prelili in ničesar dosegli in si samo maščevanje priklicali na glave!»

«Priklicali maščevanje na glave?» prekine mornar. «Ali res ni mogoče porušiti gradov?»

«Ni! Pa recimo da bi bilo. Kaj potem?»

«Potem bi tlačan laže živel, svobodno, življenje vseh bi bilo lepše, nikogar ne bi poniževali in hodili po njem. Krivico bi pregнали s sveta in pravica bi kraljevala. Tako pravijo romarji.»

Razgovarjajoč se sta prišla v širšo ulico, kjer se je šetala številna beneška gospoda. Na obeh straneh so se vrstile bogate prodajalne, blesteče dragocenih predmetov, zlatih in srebrnih nakitov, posod, usnjenih izdelkov, svile, oblačil, vsega, kar si more predstavljati človeška misel, in z vseh strani sveta. Ni ga bilo mesta ob Sredozemskem morju, ki bi se moglo ponašati s tolikim bogastvom. V eni sami beneški ulici so se nagrmadili ogromni zakladi, in gospoda si je tu dan za dnem pasla na njih oči.

«Čuj!» pravi Golja. «Zakaj pa romarji ne gredo dalje? Toliko časa so že tu in nikamor se ne zganajo!»

«Saj se tudi oni sami sprašujejo, zakaj ne gredo! Ukaže pa tisti, ki ima ladje, da se prepeljejo.»

«Ljudovlada?»

«Kdo pa? Danes je tako, da ladje lahko odpotujejo, a da jih ni potem nikdar več nazaj!»

«Radi vojne nevarnosti?»

«Tako je. Pa menda ne samo radi te! E, take se pletejo, da jih je vrag vesel. Tako je, kadar Signoria voha dukate!»

«Ali kaj veš?»

«Prav nič!» se naglo skrije Lorenzo. A takoj se premisli. «Saj že vsi govorijo in tudi romarji so že čuli,» nadaljuje. «Gospoda se trže, kdo bo pograbil mastni plen. Tudi Mocenigo je zraven. A vrag je to pot zakuril visok kres. Zanke si nastavljajo in bi drug drugega radi zadavili. Signoria se bo razklala, in mi ne bomo jokali, če jo bo še glava bolela.»

Mornarja sta se prerivala skozi bleščečo množico, ki se je sestajala v Mercerijah po starodavnem običaju. Siromaka nisi videl v teh ulicah. Ni imel iskati česa. Tudi so bile druge ulice določene zanj in tam se je tudi ugodneje počutil.

«Nisva zašla?» je vprašal Dalmatinec, ki je čutil razliko med svojo preprosto in Goljevo častniško obleko. «Tu se ne bova mnogo razgovorila, kreniva drugam!»

Sredi gneče se res ni bilo mogoče razgovarjati. Gospoda, ki se je sestajala tod, je le razkazovala svoje razkošje. Takih oblek, takega sijaja ni moglo pokazati nobeno mesto na svetu. Krasota je sijala v teh ulicah v kipečih barvah in bogati patriciji in patricijke so tekmovali, kdo bo pokazal več bogastva, več lepote, več moči. S srebrom in zlatom pretkana oblačila so se pogosto le

malo skladala z umetno lepoto beneških hčera, ki ni mogla nadomestiti zdravja in sile. Od daleč nisi razložil med resničnim in umetnim. Tu pa, v gneči preozke ulice, si videl pod živim rdečilom bolno bledico lic in ustnic, nenaravno barvo las, trudni svit oči in drobne, nerazvite ude pod bogato svilo in brokatom. Vse bogastvo ni moglo zakriti uničevalnih posledic brezdolja in strasti.

«Prišla sva v plesniv muzej,» je opomnil Lorenzo, nekoliko razigran po željnih pogledih lepotic, ki so občudovale zdravje in moč zastavnih pomorščakov. «Ali greva drugam?»

«Oglejva si nekoliko tod!» je menil Golja, ki mu je laskalo, da se ozirajo po njem.

«Pa ne, da bi te bila lepota prevzela?» se je šalil Lorenzo. «Ali občuduješ, kako spretno znajo posnemati naravo? He, Benetke imajo svoje slikarstvo!»

Golja se je nasmehnil, pa ni odgovoril, in Dalmatincu je bilo jasno, da ga je bil sumničil brez pravega vzroka. Kdor se ne zanima, ko se mu pripovedujejo take nenavadne stvari o požigih in pobojih, o vstajah proti vladajočim, ta nima izdajalskih namenov. Česar ni zvedel Lorenzo s svojim izpraševanjem, to je dognal zdaj, ko je videl, kako je prijatelj očaran sredi Mercerije, sredi tega bahaškega sveta.

Ali res nima najmanjšega razumevanja za to, kar se godi? se je vprašal. Saj trka uporni duh tudi že na vrata ljudovlade same! O tem priča požar ladjedelnice, pričajo ti romarji, ki poplavljajo cela ozemlja. Golja ne vidi, nem in gluha je kakor kamen.

«Ona gre!» vzklikne zdajci pridušeno Just. «Neva gre, Moce-nigova. Odpri oči, ona stasita blondinka je!»

«Jo poznaš?» vprašuje Lorenzo in se čudi prijateljevemu navdušenju. «Si znan ž njo?»

«Povedal ti bom,» obljublja Golja, zakaj časa že ni bilo več, da bi pojasnjeval, kako se je seznanil s patricijsko hčerjo. Bila je že blizu, v družbi s prijateljico in z gospodom, ki je neprestano govoril in se oziral krog sebe z nekim potuhnjenim pogledom. Patricijka je že od daleč motrila Goljo in se mu smehljala naproti. Ko so prišli bliže, je stopila k njemu in ga radostno pozdravila. «Kaj ste mi pa napravili?» mu je očitala. «Ali mislite, da sem vas mogla najti? Stanovanje ste menjali, in nihče mi ni vedel povedati, kam ste se preselili. Šele danes se mi je posrečilo najti vaš dom. Govorila sem z vašo materjo, da veste!»

Golja se je opravičeval in besede so se mu zatikale. Čutil je v sebi nemir, pa se je bal, da ga ne bi izdal, in prav zato je pordeval.

Mocenigove pa ni nič motilo. Vabila ga je, naj jih pride obiskat. Saj je bila to naročila že tudi po Vendraminu, a ta je morda pozabil.

«Mislim, da se boste dobro počutili pri nas. Če vam bo ljubo, vam preskrbim tudi prijetno družbo — da le pridete!»

«Kdaj smem priti?» je vprašal Golja.

«Kadarkoli! Vsekakor čim prej, ker vas doslej še ni bilo. Da veste, pričakujem vas!»

Neva ga je pogledala z razprtimi očmi, ki so vabile polne radosti, ter mu dala roko. Muditi se ji je moralo, videlo se je.

Golja pa je pohitel za prijateljem, ves srečen zaradi prijaznosti in vabila dekletovega. Zdrava lica so mu gorela, v očeh je blestelo. Ženske so strmele za njim, silno lep je bil, velik in močan, rdeč kakor nagelj sredi trohnobe in pobeljenih grobov.

Kakor otrok se je zdel Lorenzu, ko mu je pričel pripovedovati o svojem znanju, o onem večeru ter o ljubeznivosti patricijske hčere.

«Blagor tebi, ki se solniš po takih višavah!» mu je odvrnil, ne brez jedkosti. «Bojim se, da se boš ločil od nas in da nas ne boš več poznal. Kdo ve, kaka visoka pot je še pred teboj!»

«Kako misliš to?» je presekal Golja in postal.

«Ali ne vidiš?» je vprašal Lorenzo. «Mi ostanemo spodaj, ti se dvigneš in odtržeš od nas. Sposoben si in potrebujejo te, zakaj zgoraj je — plesen. Če boš imel še nekoliko sreče, recimo, s pomočjo te patricijke, boš prišel na vrh in ne boš več vedel, odkod si. Oni, vidiš, plačujejo dobro. Lahko plačujejo in vedo, zakaj. Razumeš?»

Golja je mislil na lepo Nevo in ni razumel. Ni več govoril o njej, a toliko bolj ga je priganjalo, da bi že bil doma in da bi zvedel, kako je bilo z obiskom. Kakor hitro sta prišla do Velikega preлива, je poklical gondoljerja ter se poslovil od Lorenza, šaleč se, naj se drugič ne skriva pred njim, ko se bo spet sprehajal po Benetkah v romarskem plašču.

VII.

Mladi častnik bi bil najraje še tisto popoldne šel k Mocenigovim. Vendar se je premagal in obiskal Nevo šele čez nekaj dni, ko je bil vse popoldne prost.

Srce mu je utripalo, in ko je bil sredi poti, bi se bil najraje vrnil. A ko je stopil iz gondole na marmornato stopnišče, kjer ga je sprejel sluga z globokimi pokloni, mu je prešla tesnoba in prevzela ga je nenavadna radost.

Zadnja leta se je vedno močneje oglašal v njem klic, ki ga prej

ni bilo. Kadar mornarjem ni zraslo delo čez glavo in ko so počivali sredi morja ali med otoki, sami in le nebo in zvezde ž njimi, se je Golja umaknil tovarišem, ki so najraje pili in igrali, stopil stran in se zagledal nekam daleč ter iskal, kakor da je tam vsa njegova neznana sreča. Sanjal je o čudovitem bitju, ki dremlje sredi rož in ki ga božajo sapice večne pomladi. Sanjal je, kako bo došel do tega čudežnega otroka, kako mu bo govoril in odprl svoje srce. Sanjal je o lepoti in o novem življenju, ki ga čakata, ko pride njegov čas.

Bolelo ga je, ko je čul tovariše, kadar so si pripovedovali o svojih ljubicah, in kadar so se rogali in zbijali šale, jih ni razumel, jih je obsojal. Kjerkoli je naposled pristala ladja, povsod je pričakoval velikega razdetja. Dvoje tihih oči, en sam globlji pogled, eno samo skrivnostnejše srečanje — pa je mislil, da prihaja, česar je čakal. Toda ni prišlo. On pa je sanjal v sinjino morja in obnebja, trdno prepričan, da se nekoč uteši njegovo hrepenenje v čudovitem ognju ljubezni.

Zdaj, ko je stopal po belih stopnicah beneške palače, ko ga je prevzela radost, je z vso silo mladega, zdravega človeka začutil, da je prišel čas, ki ga je sanjal dolga leta. Ni ga torej varalo ono skrivnostno pričakovanje in ni se motil, ko se je bil siloma brzdal, da ne bi zabredel v blato in močvirje. Dosanjal je, prihajala je resnica.

Pričakoval je, da mu pride Neva sama naproti, saj bi ga bila utegnila videti, ko je prihajal iz gondole. Pričakoval je, da pride, visoka in elegantna, lepa in ponosna, a z onim čudovitim smehljajem, ki bi mu povedal, da so bile njene misli pri njem in da so ga klicale. Ni je bilo. Le sluga ga je sprejel v prvem nadstroju, nekoliko nezaupljivo, ter ga povabil v dvorano, ki jo je Golja že poznal. Povedal je, da je gospica na terasi vrh hiše ter ga morda sprejme šele čez nekaj časa.

Golji ni bilo treba dolgo čakati. Sluga je prišel ponj in ga spremlil po ozkih stopnicah.

«Vse mi je pravilo, da me obiščete danes,» je dejala Neva, ko se je ozrl okrog, kje bi jo ugledal. Na terasi je bilo polno oleandrov in palmet. Sredi njih je na divanu napol sedela, napol ležala patricijka in pozdravljala Goljo. Svoje razpuščene lase je izpostavila popoldanskemu solncu, ki je toplo obsevalo teraso. Just je videl, da je Neva prišla iz kopeli ter da se je solnčila tu in si sušila lase. Ni mu bilo znano, da so imele beneške gospe navado, barvati si lase, da so se svetili kakor zlato, če so se sušili na solncu. Vrh strehe je bilo za to najprikladneje in najprijetneje. Tu jih ni nihče nadlegoval, mestni šum in hrup nista toliko motila v tej

višini, vrhu tega pa se je z visokih palač nudil krasen razgled po mestu in daleč na kopno in na morje.

Kakšno lepo življenje! je spreletelo mladeniča, ki je še pred kratkim poznal le ladjin krov in prežanje in spopade, ob slabi hrani in plači in vedno pod trdo vojaško pestjo.

«Saj imate vrt tu gori!» je vzkliknil strmeč in občudoval lepo dekletko, ki je bilo nalahko opravljeno, da se je njeno telo tem različneje odražalo.

«Ali vam ugaja tukaj?» je vprašala ter mu pokazala ležalko, češ, naj sede.

«Čudovito!» je dejal Golja in se spet ogledal okrog.

«Vidite! In vendar ne bi prišli k nam, da vas nisem bila šla sama iskat!»

«Kako naj pridem v tako hišo brez vabila?»

«Kdor hoče, ne vpraša, kako!» ga je zavrnila in se mu smehljala poredno. «In vi ste vendar častnik ljudovlade!»

«Častnikom je manj dovoljeno kot drugim.»

«Dober izgovor. Toda, ali ni mogoče, da pride fant s častnikom kdaj navzkriž? Ali mislite, da se to še nikdar ni zgodilo?»

Golja, ki je odpasal meč in ga prislonil k bližnji palmeti, je gledal z velikimi očmi in pordeval. Nevinih besed ni razumel in ni vedel, kaj naj odgovori.

«Fant s častnikom navzkriž?» je ponavljal. «Kako mislite to?»

«Ali se pod častniško obleko ne more skrivati fant?» se je smejala Neva. «In če odloži častniško obleko, mu je marsikaj dovoljeno. Še vasovati hodi lahko, seve, če so dekleta zadovoljna s tem!»

«In če niso?»

«Tako nevljudni ste? Glej, glej! Potem je to najnehvaležnejši posel! Ali vam res še ni znano? Ali pa se delate nevedni? Vse se mi zdi, da so vam bila dekleta vedno preveč naklonjena, zato ste prešerni.»

«Naklonjena mi?»

«Zakaj pa ne? Zakaj ne?»

«Ker jih nisem iskal.»

Zapretila mu je z roko, ki se je čudovito belila iz širokega rokava.

«Kako taji!» je očitala. «Tak dečko, pa se ne bi ozrl za lepim dekletom, ki ga sreča! Saj ni mogoče, da ne bi imeli svojih ljubic!»

«Gospica, ali poznate mornarsko življenje?»

Resno je vprašal in se čutil, kako ponavlja Neva trdovratno svoje trditve.

«Prav zato, ker ga poznam, govorim tako,» je odgovorila.

Golja pa je skušal dopovedati, kakšno je življenje sredi morja, ko tedne in tedne nikjer ne pristanejo. In če gredo naposled v

kakšno luko, ostanejo tu le kratek čas, povrhu pa še pod železno disciplino in predpisi.

«Nasprotno, svobodni ste, in tedaj se razdivjate!»

«V pristanu se le kratko ustavljamo, ker ne vozimo tovorov,» ugovarja Golja.

«Ali to je najslabše,» meni dekle, «ker ste le kratek čas med ljudmi! Mornar se hoče okoristiti in divja. Nihče nima toliko bežnih znanj kot mornar.»

«Saj jih ne more imeti, saj se še seznaniti ne utegne! Pride in gre. Kaj naj počne, ko pa ne pozna ljudi? Kdo mu bo razložil, katero dekle je dobro in pošteno?»

«Saj tega ne vpraša! Kaj to njemu mari?»

Golja je uprl oči v dekle in ni vedel, ali govori resno ali v šali. Tistega življenja, o katerem je govorila, ni poznal. Zakaj je hotela po vsej sili, da ga je živel in da ga živi še vedno? Zakaj naj izpoveduje, česar ni bilo v njegovi preteklosti? Ali ga pa morda le izkuša?

«Molčite?» je opomnila Neva, ko je videla, da Golja ne najde besede. Opazovala je njegovo zadrego in se zatopila v misli.

«Ah, da!» je rekla naposled. «Iščemo vendarle, pa če smo se tudi zopet in zopet prepričali, da iščemo zaman!»

Položila je noge na preprogo pred divanom in se nekoliko vzravnala, da so se ji razpuščeni lasje zgrnili po ramenih.

«Najin razgovor se je ustavil,» je dejala. «Ali govorim jaz pre-resno, ali vi? Jesenski dan je, ki me tlači, vem! Pustiva to in se ne mučiva!»

Golja je poslušal in gledal sfingo. Prenaglo sta se ji nagajivost in razposajenost prelivali v resnost, da bi razumel, kaj je z dekletom. Ko pa je dejala: Pustiva to in se ne mučiva! ga je zbolelo. Torej ni bila sama brezskrbna mladost to veselo dekle, eno prvih v Benetkah? Torej se ni vedno le šalila, v zavesti ogromnega bogastva, ki jo je obdajalo?

Lepa Mocenigova hči se mu je potožila in Golja je verjel. Neka otroška mehko-ba ga je prevzela in zdelo se mu je, da mora potolažiti to bitje. Da mora poklekniti pred njo in ji povedati, da jo spoštuje in da se le s strahom dotakne roba njenega oblačila. Patricijka pa se je vzravnala, vzela moder svilen trak ter si skušala prevezati razpuščene lase v zatilniku. Pa ni se ji hotelo posrečiti.

Golja je stopil k divanu, se sklonil in zajel z obema rokama mehke, valujoče lase. A prsti so mu vzdrgetali in lasje so se jim umikali.

«Ni vaše delo!» je dejala Neva. «Ali naj pokličem dekleta?»

«Nikar!» je odgovoril Golja in začutil takoj, da je odgovoril prehlavno.

«A z vašo pomočjo si ne bom uredila las! Ali res nimate nič vaje?» Mocenigova hči se je smejala, nič več ni bila ona od prej.

«Saj še sedli niste na divan!» je dostavila ter se nekoliko okrenila. «Tako pokličem pomočnico!»

«Sedel bom,» je obljubil Golja in res sedel. Spet je zajel z obema rokama lase in se začudil njihovi mehkości in polnosti. Prijeten vonj se je dvigal iz njih, a držal jih je s skrbjo, kakor da se ne bi se za nobeno ceno smel dotakniti patricijske hčere. Neva jih je prevezala in nato pričela zvijati ter ovijati okrog glave.

«Ali je prav?» je vprašala večkrat, potem pa jih začela z roko popravljati tu in tam.

Golja je vstal, opazoval jo pri delu in pritrjeval.

«Kakor tujec ste!» mu je dejala, ko je videla, kako stoji ob strani.

«Prepričala se bom, da imate zaročenko!»

Vstala je tudi sama, stopila k njemu in mu pogledala v oči.

«Jo imate radi?» je vprašala nagajivo. «Zelo radi?»

«Če bi imel zaročenko, je ne bi zatajil!»

«Ah, pojte, pojte! Ali mislite, da vam kaj verjamem? Če ne bi imeli zaročenke, bi drugače govorili! A jaz bom preizkusila vašo zvestobo. Videla bom, če ste stanovitni!»

«Mojo zvestobo lahko preizkušate,» je dejal Golja, ki je čutil, kako mu kipi v srcu.

«Da, prevzamem vas zaročenki!»

«To ne bo težko,» je odgovoril Just s smehom in radostjo. «Kar pričnite!»

«Zvedela bom, ali govorite resnico!»

Dvignila je roko in zamahnila mimo njegovih oči.

«Trenili ste,» je dejala razposajeno; «lažete!»

«Morali bi na srcu poskušati, ne na očeh.»

Pogledala ga je z vročim pogledom in nato položila drobno dlan Golji na prsi. Široki rokav ji je zdrknil nazaj in pokazala se je nje okrogla roka, sijajna, kakor da je iz slonove kosti.

«Srca ni čuti,» je dejala, «povsem hladno je.»

«Lahko me torej prevzamete zaročenki!»

«Nikakor ne! Gorko bi moralo utripati, če položim roko nanj!»

Golja je čutil kri v licih, a je opazil, da je dekle bolj razvneto kot on sam. Prsi so se ji visoko dvigale, obraz in oči so bile spet polne življenja, od telesa je žarelo.

«Ali ste vedno tako hladni?» je vprašala ter spet sedla na divan.

«Hlad morja vam je zašel v kri, ali ni res? Vedno ste sredi valov!»

«Tudi solnce nas pali na morju,» je odgovoril Golja, pa je vedel,

da niso primerne te besede. Nekaj drugega bi rad povedal, ono, kar je gorelo s plamenom v njem. Dolgo, neutešeno hrepenenje se je razlilo v njem kakor ogenj, ki je bil potlačen in ni imel duška. Pred Goljo je vstalo dekle, o katerem je sanjal, in zdaj je čutil blaženost, ki je bila sladka in trpka, ker ni mogel razodeti, kako mu je. Mučil se je, kaj naj reče, da bi povedal, kako silno je želel priti do bitja, ki bi ga razumelo, ki bi čutilo ž njim. Med tem, ko je iskal besede, se je dekle čisto umirilo. Smehljala se je Golji in vsej njegovi neokretnosti ter si skušala pojasniti, je li res ta mladec tako neizkušen in nepokvarjen, ali prihaja njegova negotovost odtod, ker je vajeen samo družbe mornarjev. Golja pa je čutil, kako je smešen v svoji zadregi in skušal se je umakniti Nevinim pogledom s tem, da je stopil k ležalki in sedel tudi sam. Čim bolj je skušal potlačiti rdečico, tem bolj mu je silila v glavo. Sam ni vedel, kdaj je uprl oči v dekletovo nogo, ki je rastle v prozorni nogavici iz srebrno vezenega čeveljčka. Neva pa je ostro prežala nanj ter si skrbno popravila obleko, da bi zakrila nogavico. Njune oči so se zasačile, a so se takoj izognile, in vprašanje je obviselo med njimi.

Kratek, mučen molk je legel med njiju, dokler ga ni patricijka presekala.

«Niste še videli mesta z naše terase,» je dejala; «vredno je, da si ga ogledate!»

Vstala je in šla k marmorni balustradi in Golja je šel za njo. Globoko spodaj se je v mehki vijugi vil Canal grande, podoben široki, mirni reki, poln ladij in čolnov, ki so kakor za stavo brzeli navzgor in navzdol ter puščali za seboj žive brazde. Kakor čolni na vodi, tako so vrveli ljudje na obeh obrežjih. Neštete pisane množice so plale tu po stopniščih, pod oboki, se vsipale čez mostove in na ladje. Tu je hitela razkošno napravljena patricijka, tam je stopal bogat trgovec, tam dalje je poleg napol golih nosačev in ribičev gorela kot živo cvetje gruča tujcev v oblačilih najrazličnejših dežel.

Patricijka se je sklonila na beli marmor in razkazovala prijatelju palače v Velikem prelivu. Poznala je vse in naštevala plemiške rodbine, ki so jim gospodarile.

Golja je poslušal, toda oči so mu uhajale nazaj, zajela mu jih je s čarovniško močjo belina Nevinega vratu ter jih omamila. Komaj se je premagoval, da ni položil nanj roke, ki se mu je zdela še vsa polna Nevinih mehkih, toplih las. Kolikor bolj se mu je zdela patricijka nedotakljiva, toliko huje se je užigala v njem želja, da bi vsaj z ustnami dahnil na to nežno belo polt. Demon je šel vanj, tiho in skrito, in ga je podžigal.

«Tamle je dom prijateljice Anite,» je kazala patricijka. «Palača je iz samega istrskega marmora, gradil jo je arhitekt Sguri, ki ga boste še imeli priliko spoznati. Zanimiv mož in zabaven družabnik.»

«Anite? Ki je bila z nami oni večer?» vprašuje Golja, dasi čuje Nevine besede le napol.

«Ni je bilo tedaj,» odgovarja patricijka. «Nedaleč zadaj je Quirini. Ali ste čuli o njem? O mladem namreč? Minulo pomlad je vse mesto govorilo o njem. Ubil je neko poročeno ženo, ker ni marala zanj.»

«Zdaj premišljuje svoje dejanje v temi pod doževskimi dvoranami!» pravi Golja, da le nekaj odgovori.

«Kaj? ,Pozzi' vendar niso za Quirinija!» se smeje Neva. «V Levantu je, na svojih ogromnih posestvih! Kdo bo pa sodil Quirinija?»

«Ali ga niso prijeli?»

«Še svetovali so mu, kam naj izgine za prvi čas, da bo imel mir.» Golja ni razmišljal, kako je kaj takega v Benetkah mogoče, preveč ga je omamljala zrela lepota ženske, ob kateri je stal. Ko pa se je patricijka okrenila, se je zavzela radi nemira, ki mu ga je brala v očeh.

«Tamle je palača Barozzija,» je pripovedovala dalje in ga opazovala, «onega, ki štiti najmogočnejšo izmed beneških heter, znano tudi v Firenci in celo v samem Rimu. Vse Benetke to vedo, a nihče ne očita. Tudi Barozzi živi od svojih ogromnih zemelj v Levantu. Prav tako Dandolo, Negroponte, Foscarini in drugi. Zato pa so vse oči obrnjene tja dol, v to obljubljeno deželo naših baronov.»

Golja ni poslušal in ni mu bilo mari razgleda preko palač in morja beneških streh, niti ne vseh teh zgodb, ki jih je menda vedela patricijka neštevilno. Razvnela ga je bližina polnoudega dekleta, občudoval je nje voljno polt, njene dehteče lase, in tiho mu je vzdrljevalo telo.

«Saj vem, da vas vse to ne zanima,» je rekla naposled Neva nenadno. Spet je zapičila oči v njegove in se nato okrenila, kakor bi se ji zahotelo sprehajati se po solnčni terasi. Kakor hlapec je šel Golja za njo in ko se je zopet ozrl v njen beli vrat, ga je napadla divja želja, da bi dekle objel in poljubil.

Toda patricijka je morala videti njegove misli, zakaj udarila ga je s pogledom in dejala:

«Ali se vam ne zdi, da naju vidijo Benetke? Naša terasa ni edina, Canal grande jih ima mnogo.»

«Saj ni mogoče, da bi bilo videti sem gor!» odgovarja Golja ne-

mirno, kajti Nevin glas je čudovito voljan in bolj podoben vabilu kot pa graji. Nekaj opojnega je v njem.

«Zakaj pa ne bi bilo mogoče?» ponavlja Neva in gleda mladca, kakor bi se poigravala ž njim. «Ali ne bi lahko koga zanimalo, kaj se godi na terasi Mocenigovih?»

«Previsoko je, da bi se moglo videti,» pravi Golja zmedeno, zakaj Nevine besede niso nič manj zapeljive kot njen voljni vrat, njen razgreti obraz, vse njeno telo pod ohlapno obleko.

«Pazite se, da vas ne vidi Amelija!» mu zapreti patricijka. «Kdo ve, kje so skrite oči, ki gredo za vami!»

«Saj me še ne pozna ne!» se brani Just in misli, kako bi bolje odvrnil, kako bi Nevo prepričal, da nima ničesar z Amelijo. Toda patricijka se ne dá ugnati.

«Pa kako dobro vas pozna!» ga zavrača. «Le nič ne tajite!»

«Saj ne tajim! Saj nimam ničesar tajiti!» se brani Golja, patricijka pa sede na divan in mu odkaže poleg sebe ležalko. V oči mu gleda in mladcu se zdi, kakor da ga s pogledom potiska nazaj. Sam ne razume: vabi ga, vznemirja, počasi mu razpaljuje srce in kri, a ga obenem zavrača; odbija ga in se ž njim poigrava.

«Ali je tudi vam tako toplo?» ga vprašuje ter si s svilenim robcem pihlja na prsi in vrat. «Jesen je, pa vse še žari v Benetkah!»

«Za robček vas prosim,» se ojunaci Golja; «prepustite meni svoje delo!»

Skloni se in se hoče primakniti bliže, toda patricijka stegne desnico ter mu zabrani.

«Le ne naprej!» pravi. «Na svojem mestu ostanite!»

Smeje se mu, zlekne se na divan, podpre glavo in ga gleda, kako je v zadregi.

«Res je vroče,» pravi Golja in spet rdi, patricijka pa čaka.

«Ali ne boste ničesar povedali?» mu nagaja. «Kaj lepega, kaj takega, kar človek vedno rad poslušal!»

«O čem bi govoril?» vprašuje Just v zadregi.

«Morda o svojih spominih!» se smeje Neva.

«Nimam jih. Nimam takih, da bi vas kratkočasil ž njimi!»

«Potem pa mi pripovedujte svoje najlepše sanje!» pravi dekle počasi in brez smeha.

«Sanje?» se zavzame Golja.

«Vsakdo, vsakdo ima svoj sen,» nadaljuje dekle premišljeno, «tudi vi ga imate!»

«Svoj sen?» pomišlja Golja in išče pomena v resnih besedah patricijke. Molči. A naposled se oglasi v njem nenadno in nenavadno. «Najlepši je, ki ga zdaj doživljam,» pravi; «sen je, ki je resnica. Samo enkrat, zdi se mi, ga je mogoče doživeti!»

Ostro ga pogleda Neva in ne izpusti njegovih oči.

«Kje ste se naučili tako govoriti?» ga vpraša trdo. «Ali sem se morda varala v vas? Prej vaši — pogledi, zdaj te besede! Skoro vam ne bi verjela!»

«Kaj hočete reči?» pravi Golja iznenaden. «Česa ne bi verjeli?» «Da govorite iskreno! Najlepši sen ... samo enkrat ga je mogoče doživeti ... to, to je naučeno, to ponavljate! Bogve, kje in kdaj ste te besede govorili in zdaj jih pogrevate, vi, ogenj, ki je že davno gorel in žgal!»

«Govorim ... kar čutim!» odgovarja Golja. «Bog mi je pričal!» «Poznam prisege!» zavrača patricijka trdo. «Zelo so poceni! A vedite, da mene ni lahko varati! V dno vidim človeku. Že danes sem opazila pri vas stvari, ki mi niso ugajale. Zato me ne prepričate tako kmalu!»

Kakor udarci so Justu Nevine besede.

«Ne znam varati,» se brani užaljen; «nisem še nikogar! Če ste prepričani, da lažem, izženite me od tu! Šel bom brez odloga.» Goljeve besede so bolestne in Nevi je žal, da ga zavrača. Vendar se noče umakniti.

«Preizkušala vas bom, sama bom našla resnico v vas. Šele potem, šele potem vam bom morda zaupala!»

«Preizkušajte me takoj!» pravi Golja strastno. «Dajte mi nalogo, naložite mi karkoli, da izpričam, in videli boste, da sem govoril iskreno ali sem lagal! Preizkušajte me!»

«Ne danes in ne jutri! Preizkušala vas bom, kadar pride čas in ko niti slutili ne boste. Tedaj bom videla, kdo ste!»

(Dalje prihodnjič.)

NIKODEM ŠABEDER

NOVELA — M. ŠNUDERL

1.

Zivina res vleče od zore do mraka svojo muko in bič požvižgava pesem gospodarjevo nad njo. A zvečer jo gonijo napajat in v hlev; v jasliah ima krme in pod seboj stelje. In gospodar jo ima rad in skrbi zanjo.

Šabedrovka je vlekla od zore do mraka svojo muko, a hujša ko bič je grda beseda, zbadljiva in zasramovalna, ki jo je oplazila stokrat na dan. Ni imela kam sesti h kosilu ne kod leči k počitku. In nihče se ni zmenil zanjo.

Huje ko živinčetu se je godilo slaboumni Šabedrovki.

Odkod se je bila pritepla, ni vedel nihče in nihče ni vprašal po tem. Vedeli so, da dela za dva, da stori vse, prenese največ in molči. Govorila je težko, globoko v grlu nekje, hripavo in stisnjeno, malokomu prav razumljivo. Kmet ji je obljubil za dnino hrano, postelj in plačilo. Gonil jo je na delo, drl se ves dan nad njo, pošiljal jo spat na skedenj in na plačilo pozabil. Zgodilo se je včasih, ko je bila sama na polju, da jo je drug sosed zvabil k sebi na delo; nehala je pleti in šla past k sosеду. Tudi se je zgodilo, da jo je kdo odvedel že dopoldne od dela — ko živinče — da je opravila pri njem, kar je bilo treba. Ko je bilo delo končano, jo je poslal nazaj k prejšnjemu opravilu, zvečer pa ni dobila večerje ne pri prvem in ne pri drugem. Prvi je dejal: Tam jej, kjer si delala čez dan! in jo opsoval. Drugi pa: Tam večerjaj, kjer si nazadnje bila! in jo ozmerjal. Šabedrovka je ostala brez večerje — o plačilu ne besede. Tako in na podoben način so si jo podajali iz roke v roko, nihče se ni vzgledoval nad tem. Kako, ko pa so si bili vsi podobni na las in še župan sam ni bil boljši. Duhovnega pastirja ni bilo, da bi ugnal garjeve ovce v vasi, ker je bila župnija v drugi vasi. Kako je bilo v slaboumni Šabedrovki, nihče ne ve. Če ni bilo nič in je bila njena duša ko požgana trata, je bila sreča; če pa je bila duša živa, z očmi in človeškimi bolečinami, potem je njeno gorje nepopisno.

Proti koncu ji je župan dal na svojem skednju stalno ležišče; pozimi je spala na klopi za pečjo. To je storil zato, da je v prvi vrsti njemu prišla v prid njena delovna moč. Na skednju je imela nekaj cunj, nič drugega. Bila je od sile zanemarjena, umazana in ušiva. Zato je ponavadi jedla v veži, v cerkvi pa ji je bilo mesto ob vratih za škropilnikom, kjer je stala plaha in zbegana, momljala in se prekrizala, kadar je bilo najmanj treba. Vaški otroci so ji seveda nagajali, kjer so mogli, dokler je niso spravili v besnost. Tedaj se je divje zapodila za njimi, govornica ji je prešla v zasoplo, hripavo tulenje. Deca se je kriče razpršila, ženske so se drle nad babo, da se peča z otroki, možje so se smejali. Potem so ji spet na postelji, ki je na skednju bila odprta vsakemu, naredili blata. Razburjena je tedaj zbežala in spala kje skrita na prostem.

Najhuje pa je prišlo naposled. Postala je obilna, ko da bi bila noseča. Ženske so opazile, a nobena se ni domislila, da bi res bilo kaj pri nji. Ali se tako oblači ali je drugače bolna, kar si že bodi. Pa se je zgodilo, da sta nekoč z županovo deklo prali ob potoku in je Šabedrovka naenkrat zakričala, prebledela in omahnila po tleh. Povila je moško dete. Živo je bilo in kričalo.

Tedaj je na deklino vikanje prihitela vsa vas k potoku. Mladina se je smejala, brumne gospodinje so jo oštevale. Za očeta ni vedel nihče; eden je rekel, da je berač, ki je prenočeval na skednju; drugi, da hlapec, ki je grd in ga dekleta ne marajo; tretji, da sam župan, ki ima staro ženo in se sramote boji.

Ko so se razšli, je ostala tam na zemlji porodnica in otrok v deklinem naročju. Ta je končno spravila ženšče na skedenj in vzela otroka k sebi v posteljo.

Dekla je bila že stara in je štedila za večnost; zdelo se ji je, da ji bo to nosilo obresti.

Drugi dan so našli na skednju mater voščeno in mrzlo.

To je bilo rojstvo Nikodema Šabedra.

2.

Otrok je ostal pri županovi dekli. Ležal je na klopi v kotu pod križem, kjer ni bil napoti. Kadar so drugi jedli, je dala dekla še njemu; včasih, ko je že bilo nadležno, mu je oprala cunje. Tam je preležal vse one dolge mesece, ko sije na otroke tako gorko materina ljubezen, sam in tih. Sam Bog ve, kdaj je bil zlezal s klopi na tla, se splazil po tleh, kobacal po izbi, shodil in stekel iz hiše. Dekla se je bila odkrižala skrbi, kolikor bi je bilo. Kakšno staro krilce mu je vrgla ta ali ona dobrosrčna gospodinja, jesti pa je dobil, kjer je baš bil, v vsaki hiši je bil doma; če je bil lačen, je prišel tja, kjer so jedli, saj povsod kaj ostane.

Posedal je sam ob cesti na trati ali v prahu. Ogibal se je tovarišije. Nikoli se ni igral. Pogledal je človeka, ki je prišel mimo, se ozrl in strmel za njim. Opazoval je ptiče, mravlje, metulje, bilke, drevesa in oblake. Ko da bi bil šel otroški angelček mimo njega in mu ne bil niti od daleč pokazal svoje bogate zakladnice, prvih solnčnih žarkov dušici, ki vsade najgloblje v človeka lepoto in dobroto za vse življenje. Konja izrezljanega, sabljo, kladivo, slepe miši, lov za razbojnikom, krika, vika in teka po poti in plani. Samoten je ostal, zamišljen in tih.

Ko je bil že skoro zrel za šolo, je šele jedva začel izgovarjati prve besede. Počasi, ko da bi vsake bilo škoda, premišljeno in skopo. Tako je ostalo, ko je že znal govoriti. Luščil je, prebiral in drobil, da se je človek rajši obrnil, ko pa počakal besede od njega. Prav tako počasi ko govornica iz njega, je hodila misel vanj. Zdaj jo je čul, čez dolgo šele razumel in prebavil. Potem pa jo je zaprl in čuval. Kadarkoli je odprl svoj skriti tabernakel, je našel v njem še vse novo in praznično, kar je bil vanj zaklenil. Kar je bil doumel, mu je ostalo neizbrisno.

Križ je bil z njim v šoli. Ko so drugi že znali čitati, Nikodem še

ni poznal vseh črk. Ko so drugi že računali, Nikodem še ni znal šteti. Vsako leto je obtičal v razredu. Drugo leto pa je bil najboljši.

Ko je prišel v zadnji razred, kratko pred svojim odpustom iz šole, ga je začela deca sovražiti. Doslej so brili norce z njim. Ako človek ni povprečne mere, da je pod njo ali nad njo, že stopi izven kroga in je v zasmeh ali v občudovanje, kakor ga pač zadene sreča. Županov deček je bil prinesel v šolo novost o Nikodemovem rojstvu in o njegovi materi. «Nore babe sin! Beraški pankrt!» Tako so se neutrudljivo znašali nad njim. Na poti iz šole je moral hoditi za deško gručo, tik ob deklicah, ko večje sramote ni bilo, kakor hoditi z deklicami iz šole. Ljudje so se posmehovali, kako je veliki, širokopleči Nikodem hodil s povešeno glavo za otroško drhaljo, ki je rjula nanj izbrane psovke, ne da bi se ji uprl le z besedico in je samo nerazumevajoč in strmeč pogledoval zdaj enega zdaj drugega.

Bilo je, ko da so božji nameni z Nikodemom Šabedrom veliki. Tuj, sam ko puščavnik, ki je iz sebe pognal in zrasel, temeljit in močan. Kajti krepak je bil po telesu, odporen in jak po volji, zaveden in svoj po duši. V njem je sijala in sijala božja svetloba, skozi oči mu svoj sij metala, dušo s sanjami plodila do neba in v vse globine. Zavedal se je, da bo šel in se vrnil in vse to povedal, česar še nihče ne ve in česar vse čaka. To bo storil, kar je treba storiti za vse. Samo bo polnilo žito kašče brez pluga in srpa in cepca. Hiše bodo bele, ljudje vsak dan praznični in iz zvonika bo zvonilo nepretrgoma v solnčno nedeljo. Med njimi pa bo on, večji od njih, on... Nikodem Šabeder.

Tedaj ne bo več hodila od hiše do hiše škiljava zavist, kmetu stresala plod zato, ker ga sosed nima. Ne bo več besednica v teh belih hramih opravljivka, ki ves dan in vse trudne večere brska po bližnjem in na skrivaj ga blati. Ne bo več skrivalnica teh zaprtih duš hinavščina, ki z lepo besedo pokriva umazano željo, z molitvijo roti zlo in hudobo. Ne bo več Bog hodil mimo teh pisanih sel in le božja beseda frfotala prazna od ust do ust, nevedoča za srca in dušo. Bog sam bo v božji besedi!

Tako je gledal in sodil Nikodem Šabeder, ko so mu med molitvijo odrekli kruha, mater klevetali, zavijali oči in se pokriževali pred grdo besedo iz lastnih ust. Tako je raslo v njem.

«Bebec je in norčav, kot je bila njegova mati», so rekli oni neprijazni, neodkriti in nevšečni ljudje. Iz takih je ustvarjena siva množica. Vijolica, marjetica, podlesek, vrabec in vsaka mala, ljuba, neznatna stvarca je imenitna v prirodi in stoji v nji ko slavna igralka na imenitnem odru. Kdor jo opazi, se je razveseli

in prijetno mu je pri srcu. Iz one sive množice pa ni nikogar, le megla je in morje. Pa se oglasi v človeku zloba in sla po naglašanju lastne osebnosti, in to tem jače, čim svetlejši je človek, ki se pojavlja ob njih. Tedaj razširijo svojo senco nadenj, razprostró svojo zlovesčo nakano predenj, da bi ga zatemnili in stopili iz teme oni, čeprav sivi in neznatni — ali vendar. Iz megle se je izmotal strah, iz morja črn val — srce je bilo udarjeno.

«Zagrizen je, a pameten in samosvoj», so rekli ljudje, ki so bili še dobri v srcu, a jim je dobrota ostala v njem ko žitno seme v plodni zemlji, ker niso bili dali solncu, da bi posijalo, dežju, da bi porosil, in plugu, da bi razoral njih trda, zaklenjena srca. Trdi so ostali in ostri, zagrenjeni in nevoljni.

Nikodem Šabeder pa je nosil v sebi svetlobo. Bog mu jo je bil v srce natrosil, krog nje pa postavil visok in debel zid, da se ni moglo ven in noter. In najbolj zaprta je bila v njem svetloba. Zavoljo tega zidu bi bil postal zločinec, ko bi ne bilo svetlobe; brez njega bi bil s to svetlobo postal vodnik in izveličar. S tem zidom in svetlobo za njim je bil tuj in izgubljen, noseč veliko slutnjo v sebi, večno pripravljenost na veliko izpolnitev. Taki ljudje niso od tega sveta.

Končno je začelo presedati to zadiranje dece mimo njegove hiše dan na dan Jožefincu, bajtarju na koncu vasi, mizarju, siromaku in trmežu, ki se je vaščanom štulil, da je pametnejši od njih, delal pa ni nič drugega ko krog svoje bajte postopal in tesal po potrebi zibelke ali rakve. Prvih manj, ker gre zibel iz roda v rod, rakev več, ker je za vsakega človeka potrebna. Neradi so vaščani klicali Jožefinca na delo, ker je imel grd jezik in slab glas in je po splošni veri nesrečo prinašal, ker v Boga ni prav veroval. Sveto pismo je baje imel, čuda stvari se neki čitajo v njem.

Nekoč je Jožefinc dečka poklical k sebi v bajto, dal mu kruha in ga ozmerjal, ali ga ni prav nič sram, da tolikšna gora kot je, trpi, da takšni piščanci čivkajo po njem. Tedaj mu je vse natančno povedal o materi. Kako je živela, trpela in umrla. Vse po resnici, podrobno in jasno.

Nikodem je gledal, ko da bi se bili na stežaj odprli dve svetli okni v strašen svet, poslušal, ni se ganil. Ko je bil Jožefinc končal in ga vprašal, ali je razumel, je odkimal. Vnovič mu je ponovil v glavnih potezah povest o njegovi materi, a Nikodem tudi tokrat ni razumel. Jožefinc se je nato hudo razjezil in mu v jezi še v tretje očital, kaj mu je bil vse povedal in česa tepec ne razume. «Saj nisi ko tvoja mati! Sirota je bila, ki ji Bog ni bil pameti dal. Ti si pa moder, vsaj gledaš tako, ko da bi resnico v malhi vlačil!»

Nikodem je počasi dvignil glavo in rekel:

«Jožefinc, vem, kaj si povedal, a samo besede razumem. A tega ne vidim, Jožefinc, kar je notri. Zavoljo matere in onih. Pomena ni.» Mizar je puhal iz pipe, mršil čelo in kimal.

«Pameten si, Šabeder. Za tisto, kar je notri,» je naglasil važno in vzel pipo iz ust, «besede ni. Za pomen je samo eno. Tako je, da bi sin moral vse hiše naše vasi zažgati, da bi zgorelo vse, kar se tal drži!»

Deček je molčal.

«Če jim misliš zapaliti,» je nadaljeval mizar in si zažigal pipo, «kar povej mi! Obleko si rešim in orodje. Na vrh hriba stopim, da bom videl, kako gori hudičeva setev. Tudi na mojo bajto naj skoči rdeči petelin, rad z njo plačam svetemu Florijanu.»

Nikodem je odšel in premišljeval tri dni.

Prvi dan je ob četrturnem počitku dopoldne v šoli zaklenil vrata razreda. Brez besede je zgrabil županovega, ga pretepel in vrgel pod tablo. Po vrsti je nato naglo otepel glavne kričače, potem pa, prej ko so si dečki strmenja opomogli, zaklical:

«To je za vzgled. Od danes bom hodil jaz pred vami iz šole. Kdor se bo le še z eno besedo obregnil obme ali ob mojo mater, bo tepen ko županov!»

Nato je odklenil vrata, se postavil v kot in čakal napada. Iz oči mu je mrzlo brlela odločnost. V otroke pa je zlezal radi čudežne moči, ki jo je Nikodem pokazal, tolik strah, občudovanje in spoštovanje, da se mu nihče ni približal, ga zatožil, nihče več napadal. Na poti iz šole pa so se nekateri, ki so bili proti županovemu, še potegovali za njegovo naklonjenost. Tako je zmagal nad vrstniki. Drugi dan je nanosil na vse vaške kozolce in skednje suhih smolnatih tresk in se pripravil za požig.

Ko pa je napočil tretji dan in je zjutraj vstal, da bi se napotil za svojim namenom, se mu je posvetilo.

Stopil je k mizarju in mu povedal, da ne bo zažgal. Kajti proč pojde, ko ne bo dolgo in vrne se — je govoril počasi, a čudno vroče in strastno. Ve, da bo tako. Ko se bo pa vrnil, potem —! Vzdihnul je, prsi so se mu napele, v njem je zažarelo in vzkipelo. Da bo veliko in silno, kjer bo on v sredi, velik in resničen, vsi, vsi oni, ki so mater preganjali, pa majhni ko mravlje, ki mu čez stopalo lezejo. Od vseh strani bo začelo romanje k njemu, on pa bo tedaj —!

Samó takó bo. Vse se mu je mešalo, če je mislil dalje. Sam ni vedel, kaj bo. Govoril je pretrgano, zdaj se je iztrgala iz njega beseda in prestopila ustni, zdaj druga vzplavala iz njega ko lastovica, tretja dihnila ko veter, ki zmaje cvetlico. Saj to je: po

spoznanje pojde. Če bi že vse vedel, ne bi imel po kaj hoditi. Tam bo izvedel vse in dognal.

«Premalo je, Jožefinc, zažigati, ono je več!»

Oba sta molčala, Jožefinc je naglo puhala dim iz svoje pipe predse. «Hudo kozolce požge in hišo; dobrota vname človeka. Hudo je zlo, pa še silnejša sta dobrota in pravičnost.»

«Ali so pridigali kali, da veš?» je po dolgem vprašal Jožefinc.

Deček je odkimal, Jožefinc pa je tedaj začutil, da je v dečku čudo božje, in veroval.

Deček je hodil k njemu, kadar ni bil zaposlen pri županu, in mu pomagal delati zibelke in rakve. Rastel je ko hrast. V dveh letih po odpustu iz šole je bil največji in najbolj plečati med moškimi na vasi. Najrajši pa je z Jožefincem čital sveto pismo.

Od stare vere še je delal pri županu, jedel v veži, požiral zadiranja in čakal na plačilo. Tedaj pa si je menda župan sam hotel zlo. Nekoč med kosilom je poklical Nikodema.

«Ti! K Jožefincu hodiš!» je rekel jezno in oblastno. «Bajtar nima prave vere in ne daje spodobne časti. Ne boš več hodil — ali pa se poberi!»

Do večera je Nikodem ta ukaz dodobra razmislil, pri večerji pa stopil pred mizo, ko je bila vsa družina zbrana, in rekel proti županu počasi in trdo:

«Vi! Hodim k Jožefincu in bom hodil, nikomur nič mar!»

Županu je zastala žlica, kri ogorčenja mu je planila v obraz.

«Pa se poberi, tako sem bil dejal, berač!»

Nikodem je bil vnaprej pogodil županove ugovore in se bil pripravil na odgovor.

«Kar snem, z delom plačam. Ga ni, berača!» je udaril trdo ko z betom.

Župan je skočil na noge, sveta jeza je zavrela v njem.

«Poglejte jo, kukavico! Tamle, na klopi pod križem, se je bil izkotal in izlezel, od moje milosti živel; kar je šole prost, šele nekaj stori. Pa pravi, da ni berač?»

«Tisto vse je bilo plačilo materi,» je padalo ko s cepcem po županu nazaj, «ki ste ji ga na dolgu ostali vi in vsi na vasi. Kar ste meni dali, s tem ste le nekaj malega dolga odplačali. Zato ni ne dolžnika ne upnika in ne berača!»

Župana je potisnilo na klop. Odpiral je usta, a pripravne besede ni bilo, da bi jo zalučil v fanta. Bil je tako prepaden, ko da ga je Nikodem s kladivom in ne z besedo. Kajti od kdaj je še bilo čuti, da je beraški sin tako govoril z županom, in govoril tako, da se mu še odgovoriti ne dá... Nihče pri mizi si od napetosti ni upal

zajeti iz sklede. Iz fanta je gledalo nekaj svetlega, ko da bi se bliskal nož v očeh, ko da bi se paralo nebo v nevihti.

Nikodem je počakal, se ozrl in zopet rekel:

«Pa še tole bi povedal: V veži je za pse in za berače. Tam, kjer bom jaz delal, bom pri mizi sedel in jedel kakor vsak drugi. In kdor bo hotel, da mu bom delal, ta mi bo plačal kakor vsakemu drugemu. Kakor bo on z menoj govoril, tako bom jaz z njim!» Rekši je odšel, ostal štirinajst dni pri Jožefincu, delal rakve na zalogo in čital sveto pismo. Petnajsti dan je poslal ponj župan, prijazno mu obljubil plačilo ko drugim, in rekel, da naj bo brez zamere. Pri mizi je bil zanj prostor, ko da bi nikoli ne bilo drugače. Nikodem je delal za dva.

Ko pa je bil tako zmagal pred letoma nad dečki in zdaj nad županom, je zrasel njegov ugled na vasi. Fantje so ga vabili medse, dekleta so se začela ozirati za njim. On se ni zmenil za nikogar. Nikamor ni šel vasovat in mimo krčme je hodil, ko da bi ne vedel, kaj bi tam. Z Jožefincem sta prebiralala pismo in premišljala. Bliže in bliže je prihajal čas, da odide in pride... Ali Nikodem Šabeder ali kdo ali kaj, to vse je bilo nejasno, resnično pa je bilo kakor Bog v nebesih, da nekaj bo in da bo veliko.

Tako se je pripravljaval Nikodem na dan, ko bo izpolnil svoje poslanstvo, ki ga je čutil v sebi in ki mu je bilo namenjeno. Ko pa mu je bilo dvajset let, se je napotil. Odšel je na veliko vojsko.

To je bila mladost Nikodema Šabedra.

3.

Silen bojniki je bil Nikodem Šabeder. Bojno rokodelstvo je uril, ko da bi bil dninar, ki za dobro jelo dobro dela, če mu je gospodar na peti. Redkobeseden, v očeh vedno isto, ki je reklo: Oj ve, sirote, jaz pa vse vem! In ga niso radi imeli.

Kadar je z neba padala peklenska toča, se Nikodem še zmenil ni. Kadar so napadali, je vsak strel tako naložil, ko da bi ga imel sam plačati. Bal pa se ni ne sovražnika in tudi ne generala.

Leto je minilo, postajal je nemiren. V zadregi je bil zavoljo Jožefinca... Kajti ta ga čaka doma ko na izveličarja, da mu prinese skrivnost, ki je človeku dana. Tisto, kar je, a ki ga ne vidiš, ne slišiš in tudi ne obtipaš; še čuda, odkod sploh veš, da je. A je. Rilo je po Šabedru. Vera je bila v njem, da bo spoznal in našel vse, kakor misli. Mislil pa je venomer in ni našel konca, kadar pa je mislil nazaj, ni našel začetka.

Nekoč se je bil sila vznemiril. Spoprijeli so se bili v naskoku. Tedaj je videl ljudi, ki so bili očetje in možje in ženini in mater edinci, kako je orožje z njih odpadlo in so z golimi rokami segali

predse proti sovražniku, ko da bi hoteli objeti smrt, ki je prihajala. Streslo ga je, udarilo je vanj, ko da bi se bila v okno zaletela ponočna ptica, se topo odbila, zakrilila s perotmi in neslišno potonila v noč. Potegnila ga je s seboj tista nevihta ljudi, ki je zato, da izbesni svet iz sebe zlo, prečisti okužene krvotoke in izžge gnojne pege.

Tekli so jarki, pred njimi na obeh straneh žične zgrade, vmes pa je bil svet gospoda Nikogar. Na oni strani je bil Čerkez. Ponoči je plezal z nožem med zobmi ko kača do jarka, če ni bilo zunaj straže. Nikodema, ki je bil brez strahu, so pošiljali na to stražo in v to deželo Nikogar kraljevat.

Ležal je tam noč za nočjo v jami, ki si jo je bil sam izgrebel, krog nje pa nametal žične ropotije, ki je bila tam raztepena od poprejšnjih borb. Noč za nočjo je prežal in poslušal. Njega nista ukanila ne veter, ki je šumel v nizkem koruznem polju, ne Čerkez, ki se je plazil po njem. Le nekoč se je zgodilo, ko je bil mislil na Jožefinca, da je bliskoma zrastle pred njim temna postava Čerkeza. Nikodema je streslo, v hipu nato pa je že sprožil, Čerkez je planil naprej, ko da bi hotel koga objeti, razprostrtih rok in dvignjene glave, a napol stojé obvisel na stojalu bodeče žice. Tako je obstal vso noč, ves dan in vse druge dneve in noči, tako dolgo, dokler se ni spečal z njim Nikodem Šabeder in še sam Bog ve doklej.

Poskusi, kdor še ni! Če moraš biti ob mrliču, vedno in vedno se boš oziral v njega obraz, kar samo te bo potegnilo, ko da človeški naturi ni pojmiti dano, da tole telo tam, ki je táko, kakor si ti, ne ve nič in da ga prav za prav ni. Stregel je Šabeder stražo, a zijal bolj v Čerkeza ko v temo pred seboj. In čim bolj je zijal, tem manj je videl in vedel. Kajti obraz mrliča je kazal kakor živega človeka: izraz hip poprej, ko hoče dati misli besedno podobno. Napet je bil, usta že priprta — viš ga, zdajle bo zinil! Kaj bi neki zinil, ko bi mogel, tale Čerkez? ... Malo prehitro je bil izprožil, škoda —

«Prehitro, prehitro! Ko bi le bil še malo počakal, pa bi ti bil povedal!»

«Saj si Čerkez, tujo besedo govoriš, kako bi te razumel!»

«Saj me razumeš!»

«Če si pa mrtev!»

«Hoho! Bi me, Nikodem Šabeder!»

«Pa še za ime veš!»

«Ko sem pa tam, kamor rineš!»

«Nič ne rinem!»

«Rineš, rineš! Le Jožefinca se spomni!»

«Jožefinca? ... A na tisto misliš —»

«Nič ne mislim. Vem, kje je in kakšno je!»

«Veliko je in sila, táko, da bom moral biti na sredi, velik in resničen, vsi oni, ki so mater preganjali, pa majhni ko mravlja, ki čez stopalo leze. Od vseh strani gre romanje proti meni —»

«Hoho! Hudo je, vedeti za tako. Mrlič sem!»

Zagrmelo je ob njem in zadržalo. Od nekod je padla ročna granata. Šabeder se je stresel in začel divje streljati predse; od groze pa so mu šklepetali zobje.

Zdaj ni več rad hodil ven. V očeh mu je ugašalo. Samo v deviških očeh ugasne tako otroška nedolžnost. Podnevi je zastrmel čez rov, če je Čerkez še zunaj. Še je bil. Zbadali so ga, da se boji svojega nočnega soseda. Bal se ga ni, a groza ga je bila. Še huje je bilo. Groza ga je bilo spoznati in izvedeti. Človek hrepeni po nečem, a ko ve, da pride, se ustraši in bi najrajši zbežal. Oči so se mu čudno hahljale, obraz nabrekli v tesnobo, boleost in zmedo.

Spet je ležal v svoji jami. Kralj v kraljestvu Nikogar. Čerkezu se je bil obraz spačil; meso mu je bilo z enega lica odjedlo in spralo. Zdaj je bil sila zafrkljiv in hudoben ko spaka, rogajoč se in privoščljiv nesreče.

«Jaz pa vem, pa ne povem!» je juckalo z žičnega stojala.

«Figo veš! Mrtev si, kaj bi vedel! Jeziš se, da sem te!»

«Le ne pači se! Ti se izvedeti bojiš! Pa boš, pa boš, pa boš!»

«Ne bom! Nečem vedeti! Neumen sem bil. Tudi Jožefinc je klada. Nima prave vere in ne daje spodobne časti.»

«Matere se spomni, Nikodem!»

«Ni treba, da mi po zobeh brodiš!»

«Brez luči svetiljka, brez glasu orgle!»

«Mati?»

«Mati!»

«Nikar! ...»

«Hoho! Ali še zmeraj ne veš, kaj je in kje je tisto, ki je, a ki ga ne vidiš, ne slišiš in tudi ne obtipaš, še čuda, odkod sploh veš, da je? ...»

Vstal je tedaj Nikodem Šabeder in stopil k Čerkezu, ki ga je veter majal na žičnem stojalu v luni, polni in omamni. Čisto blizu je stopil in segel proti njemu, ko da bi ga hotel objeti in se ga dotakniti za ramena. Bil pa je Šabeder tak, ko da bi bil iz groba vstal in oči so mu boljčale. V tistem hipu, ko je stal širok in močan v deželi Nikogar, on sam s Čerkeзом, ga je udaril strel in mu prebodel pljuča. Padel je Čerkezu v objem.

Táko je bilo spoznanje Nikodema Šabedra.

Odrinili so ga bili mizarju Jožefincu. Saj ni bil nasilen ali hudoben. Čul je; ako je razumel, je tudi ubogal, rakve je znal delati še od prej. Kjer je bilo kakšno težko delo, tja so ga vabili spočetka; za dva je vzdignil in storil. A kmalu je opešal; bolezen je orala po njem. Kadar je delal pri županu, je sedel v veži in ni dobil plačila. Šolarji so letali za njim, oponašali njegov kašelj: huk! huk! in kričaje metali vanj kamenje. Slabel je, huje in huje pokašljeval. Iz roke v roko so si ga podajali; od dela na polju ga je, ko ni nihče opazil, odvedel sosed na svoje delo. Pred večerom ga je poslal nazaj. Tako ni dobil večerje ne pri prvem ne pri drugem, drug drugemu sta ga odrivala, dokler ni prišel Jožefinc in ga zvelkel domov.

«Po kaj hodiš k hudičem! Pri meni bodi, saj imaš dela in jela! Bolan si, kašljaš, da grdo! Saj si ves polomljen, da nisi za rabo!» Nikodem Šabeder ni dal znaka, da razume. Pogledal je v ognjišče in podtaknil ogenj. Jožefinc ga je gledal in čakal, dan za dnem, mesec za mesecem, da bi spregovoril.

«Šabeder, požgal bi bil tedaj, požgal, kakor sem ti bil dejal in kakor si se bil pripravil. Sedaj ni nič. Tam, kamor si bil šel, si pamet pustil. Povej, kaj si bil dejal, da bo, ko se vrneš, da sem ti verjel? Kaj zijaš, bebec? Govori raje, saj si bil obljubil, da bo drugače!»

Nikodem Šabeder je stal in strmel v mizarja. Svetel blesk v njegovih očeh je bil ugasnil, ko slepi okni sta bili očesi, motni, vedno isti.

Jožefinc ga je srdito stresel za rame in se drl nad njim:

«Jaz sem ti verjel, veš, jaz, Jožefinc, ki nisem od teh hudičev in ki nikomur ne verjamem. Mislil sem, da se ti bom še odkril, viš, odkril, jaz, ki še župana ne pogledam. Doma bi te bili pustili, še župan bi bil postal in grunt priženil. Tam te je mati srečala, ne? A? Ali te je srečala mati, kaj? Zini, šema!»

«Huk!» je kašljal Nikodem, «huk!» in molčal.

Jožefinc pa je vedel, da je bebec našel ono, po kar se je bil namenil. Videti je bil moral spoznanje, to pa je za človeka tako grozno in silno, da je vzelo Šabedru vse ono človeško, s čimer bi ga naj razodel. Skrito mora ostati in bo ostalo in nikoli se ne bo našel človek, ki bo tako močan in silen, da bo vzdržal besedo in svetlobo.

«Ti veš,» je govoril mizar proti bebcu bolj sam zase, «in si videl, pa si ob pamet. Svetnik bi moral biti: p o m e n si videl!»

Tedaj mu je zablisnilo v možganih ko nenaden blisk, ki jemlje

vid. Stopil je pred Nikodema, prijel ga za ramena in govoril vanj vroče in hlastno:

«Ali veš, da si me bil vprašal za pomen, ko sem ti bil pravil o materi in hudičih tam? Nobeden ga ni videl, ne ti ne jaz. Ali ne — ti pomen vidiš, znotraj govoriš in razumeš, ti, ki si videl in spoznal, da ti je pamet vzelo?»

Bebec je strmel brezizrazno v mizarja.

«Aha, viš, vedel sem. Svetnik bi moral biti, ki si s človeškega trpljenja posnel ko smetano strnjeno zlo. Pa si bebec, v veži ješ, ne dajo ti plačila, šolarji mečejo kamenje za tabo in župan se vate zadira. Ali si ali nisi?» je zakričal v nemega tovariša, da se je ta stresel.

V tem hipu je Nikodem Šabeder spet videl Čerkeza, ki je stal razprostrtih rok, obraz brez mesa in kože, smrti podoba.

«Huk!» je bruhnilo iz njega, da je omahnil, se lovil z rokami po zraku, zdrknil na kolena; kri se mu je vlila iz ust. Parkrat ga je streslo, stegnil se je po tleh in obrnil oči. Tako je dal svoj odgovor. Tak pa je bil konec Nikodema Šabedra. Še spomina ni po njem.

KRIZA SODOBNE KULTURE

NIKOLAJ BERDJAJEV

I.

Nekdanjo razdelitev zgodovine v stari, srednji in novi vek bodo kmalu odpravili iz knjig. Moderna doba se približuje svojemu zaključku in začinja se nova, neznanana, ki še nima svojega imena. Pomaknili smo se iz običajnega zgodovinskega razvoja. Posebno je bilo to očitno ob izbruhu svetovne vojne; po njej se ni dalo več vrniti k mirnemu buržujskemu življenju, kakor je bilo pred njo. Tok zgodovine se je izpremenil; postal je katastrofalen. Tak čas je vedno prag v novo zgodovinsko dobo. Bistroidci so zapazili že davno prej senco bližajočih se nevarnosti; prepoznali bi lahko njihove simptome v zunanjih oblikah mirnega in sijajnega, urejenega življenja. Dogodki se dolgo pripravljajo v duhovnem carstvu, preden stopijo na dan. Nekaj je bilo v neredu v duši modernega človeka, še preden so nastopili zgodovinski dogodki. Pazljivi motrilci duhovnega razvoja človeštva se ne bodo prav nič čudili, da se moderni svet razkraja. Njegove stare preizkušene naprave se rušijo; podirajo se stvari, ki so se zdele trdne in postavljene za vekove. Nikjer ni trdne opore. Kakor da hodimo po ognjeniku,

ki lahko vsak trenotek izbruhne. Stari svet-Srednjo Evropo je zavzel Novi svet-Daljni zapad, Amerika in Daljni vzhod, Kitajska in Japonska, za nas tako skrivnostni in pošastni deželi. In celo sredi stare Evrope so vznikle divje elementarne sile, ki so razrvale vse temelje, na katerih je bila zgrajena stara kultura, še vsa prepojena z antiko. Slep je, kdor ne vidi, da je Evropa pred kulturno krizo zgodovinske važnosti, ki bo imela silen vpliv na brezštevilna bodoča stoletja. Bilo bi površno in otročje, misliti, da se da z zunanjimi sredstvi zaustaviti elementarni uničujoči proces, v katerem se ruši naš grešni svet. Da bi bila mogoča vrnitev v stare čase, kakor smo jih živeli pred vojno in pred revolucijo. Stopamo v kraljestvo neznanega in nedomačega. Vstopamo brez veselja in brez svetlih nad. Bodočnost je temna. Ne moremo več verovati v teorijo napredka, na kateri je slonelo vse 19. stoletje, teorijo, ki je oznanjala, da bo jutrišnji svet vedno lepši od današnjega, da bo bolj poln upov, kakor je bil minuli. Nasprotno, predajamo se veri, da nas vse najlepše in najboljše ne čaka v bodočnosti, ampak v večnosti; da je tudi to, kar je bilo v preteklem, le toliko lepo, kolikor je pač bilo prepojeno z večnostjo in z večnostnimi vrednotami.

Kakšen je zmisel te evropske krize, ki se je že davno začela na vseh koncih sveta in je sedaj dosegla svoj višek? Novi vek, ki je začel z dobo renesanse, se nagiba h koncu. Sedaj preživljamo zaklon renesanse. Po vseh kulturnih znakih, po umetnosti, po miselnosti in kreativnem delu smo že davno čutili, da gre ves svetovni vek v svoj konec. Kajti v vseh poskusih, najti nov način izražanja kreativne energije, so že tudi prvi znaki ugašanja renesanse. Isti proces, ki se je pojavil v višjih plasteh našega življenja, je prav tako začel tudi v najnižjih; videli smo ga v pojavih socialnega življenja. Kajti renesansa je primer celotne zaokrožene kulture, s posebnim stališčem napram življenju. Življenje človeka in naroda je popoln hierarhičen organizem, ki so v njem vsi deli v tesni zvezi. Tako odgovarjajo izkustvom v duhovnem svetu izkustva v najpreprostejšem tvarnem svetu in obratno. Konec renesanse pomenja konec cele moderne zgodovine in ne le izpremembo nekaterih zunanjih oblik, v katerih se je izražala naša kreativna energija. Konec renesanse je tudi konec humanizma, ki je vedno tvoril njeno duhovno podlago. Humanizem ni le oživil duha starih časov, ni bil le novi etični nauk, nova smer v znanosti in umetnosti, ampak tudi novo pojmovanje življenja; s tem je začel novi vek in s tem je bila tudi določena njegova smer; razgrnil je docela nove poglede na svet. In to življensko pojmovanje, ti novi pogledi so se sedaj preživeli. Humanistične

ideje so se popolnoma razcevele, a se tudi popolnoma usule. Vsa moderna zgodovina obstoja v razkrivanju in zanikanju načel, na katerih temelji. Humanistično pojmovanje življenja je izgubilo vso svojo svežost in je začelo razpadati. Nič več ne more vzbuditi tistega zanosa, v katerem je plamtela prva mladost humanizma. Razkrajajoča nasprotja in jedki kriticism so pognali iz njegove sredine in ga podkopali. Omajana je vera v človeka in v njegovo prirojeno moč. Ta vera je bila gibalo moderne zgodovine; z vero je bila zastrupljena tudi moderna zgodovina. Svoboden napredek človeka je oslabil vero vase; z njim se je izgubilo tudi pravo pojmovanje človeškega dostojanstva. Tak je paradoksalen zaključek moderne zgodovine. Poudarjanje samega sebe je vedlo človeka v pogubo in ne v rešitev. Vstopil je v novi vek poln vere v samega sebe, v vsem je videl sad svojih moči; moči, ki so se mu zdele neizčrpne. Ob zaključku novega veka in na pragu v novo dobo ga vidimo omahujočega, brez vere v lastno moč, in v nevarnosti, da izgubi jedro individualnosti. Ni lepa ta podoba človekova ob zaključku novega veka. Kakšna tragična nesoglasja med začetkom in koncem. Koliko upov se je utrnilo. Globlji poznavalci duhovnosti se hočejo vrniti v srednji vek, tam nabrati pravih sokov za človeško življenje in najti pravo pojmovanje človeka. Živimo v dobi duhovnega propadanja in ne duhovnega dviga. Ne moremo ponoviti besed, ki jih je Ulrich Hutten izrekel ob zgodnji zarji novega veka: «Duhovi so se prebudili, kako lepo je življenje!» — Novi vek je hotel slaviti človeka, a se mu ni posrečilo. Humanizem ni izpolnil svojih obljub. Človek je utrujen in je pripravljen položiti svojo vero v razne vrste «kolektivnih» organizacij, kjer popolnoma utone individualnost. Nezmožen je prenašati svojo osamljenost in svojo zapuščenost.

II.

Renesansa je osvobodila človeško energijo, ki je pognala v novo kulturo in ustvarila novo zgodovino. Vsa kultura te dobe je bila preizkušnja človeške svobode. Novi človek si je hotel urediti svoje življenje brez višje pomoči, brez kakršnekoli božje sankcije. Odrgal se je od verskega središča, okoli katerega se je kretal ves srednji vek. Želel je nadaljevati svojo pot neodvisno. Ob njenem začetku je mislil, da je čista človeška stran življenja sedaj prvič vidna. Še sedaj je marsikdo uverjen, da je humanizem ob početku modernega veka razkril človeka. Toda v sedanji dobi so stopila na dan vsa življenska nasprotstva in vsi njeni vzroki. Po njih pričenjamo spoznavati, da je humanistično povzdigovanje človeka bila usodna pomota, prevara in da so se prve kali člove-

škega propada že skrivale v prvem razmahu humanistične vere. Ko se je človek odmaknil od religioznega centra življenja, se je ločil tudi od globočin življenja in se obrnil k zunanji površini stvari. S tem, da je zavrzel duhovno osišče, je postal bolj in bolj površen. S tem, da je izgubil duhovno središče vsega bivanja, je izgubil tudi lastno duhovno središče. Ta decentralizacija človeškega bistva je vodila v razkroj njegove eksistenčne organske celote. Prenehal je biti duhovni organizem. Kot posledica so se stvorila nova nepravna središča na površini življenja. Proglasili so kot središča življenja podrejene organe človeškega življenja in njihove podrejene funkcije, ki nimajo nikake prave zveze s pravim središčem. In tako vstopa Evropejec utrujen in praznih rok v dvajseto stoletje, v katerem dosega humanizem svoj višek. Ne vé, v čem je zmisel življenja. Obsodil se je tako rekoč v ploskovito existenco; živi v dveh dimenzijah kot prebivalec zemeljske površine in ne vé, kaj je nad njim in kaj je pod njim. Jarka razlika je med začetkom in koncem humanistične dobe. Ob začetku je izbruh nove evropske moči pognal tudi človeško kreativno energijo v razmah. Morda nikdar prej ni človek čutil tako močnega kreativnega pogona kakor med renesanso. Takrat se je začejalo njegovo svobodno umetniško življenje. Toda bil je še pri duhovnih vrelcih življenja; ni še prišel daleč na svoji poti iz globine k površini. Renesančni človek je bil notranje razcepljen. Pripadal je dvema svetovoma; v tem je razlaga njegovega bujnega in bogatega kreativnega življenja. Dandanes nam nikakor ni mogoče gledati v renesansi dobe, ki je poživila antiko in se obrnila v paganstvo. Renesansa je hranila v sebi premnoge krščanske elemente in srednjeveška načela. Celó tako značilen mož za 16. stoletje kot je Benvenuto Cellini, ki je živel v dobi pozne renesanse, ni bil le pagan, ampak tudi kristjan. Renesansa ni bila in tudi ni mogla biti popolnoma paganska. Renesančni ljudje so bili vsi prepojeni z duhom antike; iskali so v njej vir svobodne kreativne sile in ideal popolne zunanje forme; toda po svojem duhovnem ustroju niso pripadali staremu veku. V njih se je boril kristjan s paganom; v njih so se gnetla antična in srednjeveška načela. Njihov duh ni bil klasično jasen, niti v sebi zajet in zaokrožen; te lastnosti so se izgubile enkrat za vselej; njihova umetnost ni mogla ustvarjati zaokroženih, klasično idealnih in popolnih del. Duša kristjana je bila tako rekoč zastrupljena z zavestjo greha, z žejo odrešenja, in je bila docela obrnjena v drug svet. Stari klasični svet je prišel do istega zaključka. Krščanstvo je bilo moralno neizbežno in neizogibno; moralo je priti. Zgodovina pripušča poživljanje, povratek v prvotno kreativno

dobo. Toda poživljanje ne pomeni, da bi oživila kreativna doba, ki se je v bistvu že preživela. Nekdanja načela, ki so poživljala poznejše dobe, so vedno delovala v zvezi s sodobnimi načeli; dela, ustvarjena na njihovi podlagi, so bila popolnoma različna od del, ustvarjenih v polni resnični antiki. Prav tako na primer tudi romantika 19. stoletja ni pomenila vrnitve v srednji vek. Srednjeveška načela, v katerih je zajemala romantika, so se prekvasila v srcu človeka, živečega v strašno zapletenem času. Posledica je bila nekaj popolnoma različnega od srednjega veka. Kakor tudi se je Friedrich Schlegel prizadeval, da bi si jih bil popolnoma priličil, je bil vendar povsem drugačen nego srednjeveški človek. Prav tako tudi renesančni ljudje niso bili prav nič podobni Grkom ali Rimljanom. Šli so skozi srednji vek; bili so krščeni in krsta ni mogel zabrisati povratek v antiko in površni paganizem. V krščanskem svetu paganizem nikoli ne more pronikniti globoko, ampak ostane vedno na površini. Lahko še bolj zamede evropsko dušo, toda ne more ji dati zaokrožene celote. Renesančni ljudje so bili notranje vse preveč zapleteni, da bi mogli biti dobri kristjani. Ta dvojnost in kalnost odseva v delih in življenju osrednje postave quattrocenta, Botticellija.

Prvi poganjki renesanse so se pojavili še v globinah srednjega veka; njihove korenine so bile krščanske. Srednjeveška duša — krščanska duša — se je prebudila in je pričela ustvarjati. To prebujenje je bilo že v 12. in 13. stoletju. Pojavilo se je v razcvitu svetništva, v velikem vzponu vseh duševnih zmožnosti človekovih. Spremljal ga je razcvit mistike in sholastične filozofije. Srednjeveška renesansa je ustvarila gotiko in nam podala primitiviste v slikarstvu. Italijanski razcvit je bil krščanski razcvit. Sv. Dominik in sv. Frančišek, Giovechino del Fiore in Tomaž Akvinski, Dante in Giotto, vsi ti sodijo prav za prav že v renesanso, v obnovo humanističnega duha, ki je bil tako soroden antičnemu. V srednjeveški in krščanski renesansi si je človek že ustvaril svoje kreativno stališče napram naravi, človeški misli, umetnosti in življenju na splošno. Zgodnja renesansa v Italiji, trecento, pomenja višek evropske zgodovine. Takrat je prebujenje človeka bilo prav za prav njegov odgovor na božje razodetje. Bil je nekak krščanski humanizem, porojen iz sv. Frančiška in Dantaja. Toda veliki upi in obeti zgodnje renesanse se niso izpolnili. Marsikaj v njej je prišlo pred časom. Človeku je bilo namenjeno, da pojde skozi dobe velike razcepljenosti in nevere. Da spozna ne le svojo moč, ampak tudi svojo slabost.

Quattrocento je bila doba razcepa. Krščanska in paganska načela so divje trčila skupaj, in to je dalo vsemu svoj pečat. Razdvoje-

nost quattrocenta počituje, kako nemogoča je čisto paganska regeneracija krščanskega sveta. Ta zabloda quattrocenta nosi vkljub vsemu pečat veličine. Oblikovno se nam zde dela iz cinquecenta, iz dobe velike rimske obnove, kot silno zaokrožena in uspela. Toda formalna popolnost in uspeh še nista resnično klasična. Izključeno je, da bi v krščanskem svetu vstalo karkoli resnično klasičnega in zaokroženega. Ni le golo naključje, da se je kreativna energija cinquecenta tako hitro izrodila in se preobličila v dušiči akademizem. Duhovno je dvojnost cinquecenta vodila v zanikanje, v ohromenje krščanske duše. Renesančni humanisti se niso ločili od Cerkve; niso se dvignili proti nji, ampak so postali religiozno hladni in mlačni. V upanju, da odkrijejo človeka, so usmerili pozornost proti temu svetu in se obrnili od onega. Izgubili so globino. Človek, ki so ga odkrili, človek novega veka, je bil brez vsake globine in je moral drseti preko življenske površine. In na tej površini mora pokazati svojo kreativno moč. Mnogo ustvari, toda se izčrpa in izgubi vero vase. Ni le slučajno, da so si ljudje 16. stoletja gradili veličino in oblast na podlagi strašnih zločinov. Humanizem je osvobodil človeško energijo, toda ni duhovno dvignil človeka. Nasprotno, popolnoma ga je upropastil v tem pogledu. To je bilo namenjeno že ob početku humanizma. Že ob početku novega veka opažamo, kako se človek trga iz duhovnih globin in kako zanikuje pravi zmisel življenja. Usoden prepad zeva med deli sv. Frančiška in Danteja ter deli 16. in 17. stoletja. Renesansa je ustvarila marsikaj velikega; prinesla je silno blagobit človeški kulturi; in vendar ni uspela. Pokazala je, da ni zmožna življenja. Propadla je zgodnja krščanska renesansa; prav tako tudi poznejša paganska renesansa. V zgodovini se vedno pojavlja tragično nesoglasje med kreativnim nagibom in pravim udejstvovanjem. Novi vek je priklical v življenje stvari, docela različne od onih, o katerih so sanjali prvi humanisti in stvaritelji renesanse. Ali bi si mogli predstavljati, da bo njihovo občutje življenja, njihovi življenski nazori, njihovo trganje iz globin in srednjeveških centrov duha, njihova stvariteljska prizadevanja privedla v devetnajsto stoletje, v stoletje strojev, materializma in usahle duhovne energije? Leonardo, morda največji umetnik sveta, je odgovoren za to, da se je naše življenje okrenilo iz duhovnosti v materializem, da je stroj prišel do take oblasti; da je bila človeška duša potisnjena v ozadje, da je bila oropana vse svoje pomembnosti. Ni vedel, čemu pripravlja pot. Renesančni duhovni temelji so bili taki, da so morali biti neizogibno podkopani preje ali pozneje. Renesansa je osvobodila

kreativno silo človeka. V tem je njena koristnost. Toda bila je tudi renesansa, ki je človeku zgradila pot do duhovnih virov življenja. Zanikala je duhovnega človeka, ki je edini mogel biti stvaritelj, in je poklicala v življenje neduhovnega človeka, ki je suženj potrebe. Zmaga zadnjega nad prvim je povzročila, da so pod konec renesanse usahnili viri človeške kreativne moči; da se je humanizem začel razkrajati v samem sebi.

Renesansa je bila velika doba svobodno tekmujočih človeških zmožnosti. Človek si je domišljal, da v umetnosti lahko doseže polnost življenja. Obrnil se je k naravi, ki jo je srednji vek obsojal kot prepojeno z grehom, in je v njej skušal najti vir življenja in ustvarjanja. Najprej je gledal naravo poživljeno in poduhovljeno. Izbrisal je iz nje prokletstvo. Niso ga strašili demoni, ki se jih je srednjeveški človek tako bal. Nevede se je bližal vrtnicu naravnega življenja; toda notranje ni rasel tako, da bi mogel biti eno z naravo. Uklonil se je duhovno njenemu materializmu, toda njegova duša se ni zlila z njeno. Renesansa je hranila v sebi vse kali smrti, kajti že v temeljih humanizma so bila tudi vsa njegova razkrajajoča nasprotstva. Povzdignila je človeka, mu dodelila silno moč, toda istočasno ga je smatrala tudi kot omejeno in odvisno bitje, ki ne pozna duhovne svobode. Humanizem je sicer v nekaterih ozirih povzdignil človeka, a mu je obenem tudi vzel njegovo bogupodobnost in ga podvrigel zakonom potrebe. Renesansa, zgrajena na temeljih humanizma, je razkrila kreativno silo človeka, toda ga je smatrala kot neduhovno bitje. Neduhovni človek ne pozna neizčrpnega vira kreativne moči, iz katerega bi zajemal, in se je zato moral posušiti in ostati na površini življenja. To se je pokazalo posebno jasno v zaklonu novega veka, ki je tudi zaklon renesanse: spremljalo ga je samo zanikanje humanizma, praznота površnega življenja, ki je izgubilo svoje osišče, in smrt kreativne energije. Razmah kreativnih sil ni mogel trajati vedno. Že v devetnajstem stoletju se je bližal koncu; uboštvo, težave in življenska utrujenost so bolj in bolj očite. Osnovna nasprotja humanizma so se zarezala še globlje in se pokazujejo vse bolj jasno v teku moderne zgodovine. Potisnila so humanizem na mesto, ki je popolnoma različno od prvotnega. Humanizem L. Feuerbacha in Avgusta Comtea, teh apostolov vere v človečanstvo, ima kaj malo skupnega z renesančnim humanizmom. Zabloda je še vse globlja. Humanizem že davno nima več svoje zaloge kreativnih sil; duhovna katastrofa je blizu. Srednji vek je čuval kreativne človeške zmožnosti; le tako so mogle vzcveteti za časa renesanse. Človek je vstopil v renesanso z nauki in skušnjami srednjega veka. Vse, kar je resnično velikega v rene-

sansi, je v tesni zvezi s krščanskim srednjim vekom. Danes vstopa človek v neznano dobo z nauki in skušnjami novega veka. Ne vstopa v to dobo poln moči in mladosti kot ob razcvitu renesanse, ampak izčrpan, utrujen, slaboten, neveren in nesrečen. Dobro bi bilo, da to resno razmislimo. (Konec prihodnjič.)

S I M S O N O V A M O L I T E V

F R A N E L L E R

Sem jaz še Simson — slep, v igó pritr, vsej Filisteji krnjava igrača?

Ta moja dlan, prej ščit judejskih brd, kolesa mlinska v gluho noč obrača.

O, da me ukanila je spolzna kača za milost višnjega neba... zdaj vem, kako z izdajstvom se mu bednim plača, kdor sam izdal se v robstvo je strastem.

Gospod, kaj je brez dna osvete srd? Iz dna ponižanj, iz mrakov in mrazov, o, daj, da vzpolje spet mi Tvoja moč!

Ukreši dan mi iz noči tisoč, en hip ko blisk in za tisoč porazov zmagalec najdem izpod jarma v smrt.

Z G O D B A O V R L E M B R A H M A N U

V O L T A I R E — P R E V E L K. D.

Na svojih potovanjih sem spoznal starega brahmana, sila modrega moža, polnega duhovitosti in zelo učenega; vrhu tega je bil še bogat in prav zato še modrejši: zakaj, ker ni ničesar pogrešal, mu ni bilo treba nikogar varati. Gospodinjala mu je prav dobro trojica lepih žená, ki so se trudile, da bi mu ugajale; in kadar se ni zabaval s svojimi ženami, se je posvečal filozofiji.

Blizu njegove hiše, ki je bila lepa, bogato okrašena in obdana od prijetnih vrtov, je prebivala stara pobožna Indijka, bedasta in prav revna.

Nekega dne mi je dejal brahman: «Želel bi, da nisem bil rojen». Vprašal sem ga, zakaj. Odvrnil mi je: «Štirideset let se učim, to je štirideset izgubljenih let; druge poučujem, a sam ničesar ne

vem; to mi polni dušo s tolikim ponižanjem in studom, da mi je življenje nezno: rojen sem bil, živim v času in vendar ne vem, kaj je čas; nahajam se na neki točki med dvema neskončnostima, kakor pravijo naši modrijani, a nimam niti pojma o večnosti; sestavljen sem iz gmote; mislim, a nikdar nisem mogel proučiti, kaj povzroča misel; ne vem, ali je razumnost v meni nekakšna preprosta sposobnost, kakor ta, da znam hoditi, prebavljati in ali mislim z glavo na isti način, kakor prijemam z rokami. Ne le, da mi je izvor moje misli neznan, skrito mi je prav tako izhodišče mojih kretenj: ne vem, čemu sploh živim; a vendar me vsak dan sprašujejo o vseh teh stvareh; odgovarjati moram; nič dobrega ne vem odgovoriti; govorim mnogo, sam pa sem zmešan in osramočen nad samim seboj, ko končam!

Še mnogo huje mi je, kadar me sprašujejo, ali je Višnu rodil Brahma ali pa sta oba od vekomaj. Bog mi je priča, da o tem ničesar ne vem in to se dobro opazi v mojih odgovorih. «Ah, častitljivi oče,» mi pravijo, «poučite nas, kako to, da zlo preplavlja ves svet.» V prav enakih škripcih sem, kakor tisti, ki me sprašujejo: časih jim rečem, da je na svetu vse v najlepšem redu; toda vsi, ki so bili čisto uničeni in pohabljeni v vojni, mi tega ne verjamejo, a jaz prav tako ne: skrijem se doma v svoj kot in moja radoznalost in nevednost me zrušita k tлом. Prebiram naše stare knjige, a te mi samo zgoščajo mrakove. Govorim z drugovi: nekateri mi odgovarjajo, da je treba uživati življenje in se norčevati iz ljudi; drugi mislijo, da vedo neke stvari in se izgubljujejo v pretiranostih; vse to le pomnožuje mučno čustvo, ki me navdaja. Časih bi se skoro pogreznil v obup, če pomislim, da na kraju vseh mojih preiskav le ne vem, odkod prihajam, niti kaj sem, kam grem, niti kaj bo z menoj.»

Duševno stanje tega dobričina me je navdalo z resnično skrbjo; ni ga namreč bilo niti razumnejšega niti iskrenejšega človeka od njega. Spoznal sem, da kolikor jasnejše je bilo njegovo spoznanje in čim občutljivejše njegovo srce, toliko bolj je bil nesrečen.

Še tisti dan sem videl staro ženico, ki je stanovala v njegovi soseščini: vprašal sem jo, ali je ni nikoli zaskrbelo, ker ne ve, kako je ustvarjena njena duša. Vprašanja niti čisto razumela ni: nikdar se ni bila niti za hip razmislila nad nobeno teh točk, ki so vznemirjale brahmana; od vsega srca je verovala v preobraženja Višnuja in če si je le sem ter tja mogla preskrbeti malo vode iz Gange, da se je mogla umiti po predpisih, pa se je smatrala za najsrečnejšo vseh žensk.

Sreča tega ubogega stvora me je vsega prevzela, vrnil sem se k mojemu filozofu in mu dejal: «Kaj vas ni sram, da ste nesrečni,

med tem ko se nahaja prav ta hip pred vašimi vrati star avtomat, ki sploh ničesar ne razmišlja in ki zadovoljno živi?»

«Prav pravite,» mi je odgovoril, «stokrat sem si bil dejal, da bi bil srečen, če bi bil tako bedast kakor je moja soseda, a vendar ne bi hotel take sreče.»

Ta brahmanov odgovor je napravil name globlji vtis od vsega ostalega; izpraševal sem sam in spoznal sem, da v resnici tudi jaz ne bi hotel biti srečen pod pogojem, da moram biti glup.

Predložil sem zadevo filozofom in bili so mojih misli. «Ampak v takšnem načinu mišljenja je vendar prav divje nasprotstvo: zakaj končno, za kaj pa gre? Da bi bili srečni. Ali ni vseeno, če imaš kaj duhá ali če si bedak? Še več: vsi, ki zadovoljno živé, imajo gotovost, da so zadovoljni; tisti, ki razmišljajo, niso tako gotovi, da prav razmišljajo. Jasno je torej,» sem dejal, «izbrati si ne smemo obče pameti, že zato ne, ker tudi ta obča pamet v izvestni meri povzroča našo nesrečo.» Vsi so bili mojih misli, a vendar nisem našel nikogar, ki bi bil hotel pristati na tako kupčijo in hotel postati bedak zato, da bi postal zadovoljen. Iz tega sem sprevidel, da cenimo srečo sicer visoko, a pamet še više.

Toda, če vse to premislimo, se zdi, da je zelo nespametno, pamet više ceniti od sreče. Kako bi se moglo pojasniti to protislovje? Kakor vsa druga. Dvolj se dá govoriti o njem.

MIKLOŠIČ FRANC

RUDOLF KOLARIČ

(Nadaljevanje.)

Tako je torej Miklošič znanstveno deloval in napredoval do burnega leta 1848., ki je za nekaj časa tudi njega potegnilo v politični vrvež. Osnoval je okoli 20. aprila 1848. na Dunaju društvo «Slovenija» in bil njegov prvi predsednik.¹³ On je baje napisal tudi prvo proklamacijo tega društva, v kateri se je zahtevala: 1. politična združitev vseh Slovencev v eno kraljestvo z imenom «Slovenija»; 2. jezikovna ravnopravnost slovenščine v šoli in v uradu, in 3. da bodi kraljestvo «Slovenija» nerazdružljiv del avstrijskega, ne pa nemškega cesarstva. S tem poslednjim se je odklanjalo tudi zastopstvo slovenskega kraljestva v nemškem, frankfurtskem parlamentu, za katerega je prav posebno agitiral Anastazij Grün — grof Auersperg (A p i h, l. c. 90 sl., 119 sl.; M u r k o, Forsch. 551). Dunajska «Slovenija» je poslala Miklošiča z večjo deputacijo v Ljubljano, kamor je prispela 12. maja (A p i h,

¹³ J. A p i h, Slovenci in 1848. leto. Ljubljana 1888, str. 119.

l. c. 121), da bi se tu dogovoril z raznimi domoljubi o nekaterih važnih vprašanjih, predvsem o bodočih volitvah v državni zbor. V Ljubljani so ga navdušeno sprejeli in akademska legija je vršila ves čas njegovega bivanja v slovenski prestolnici pred njegovim stanovanjem v Rudeževi hiši na Starem trgu častno stražo.¹⁴ V volivnem okraju Sv. Lenart v Slovenskih goricah pa so Miklošiča izvolili njegovi rojaki v prvi avstrijski državni zbor, ki je zboroval najprej na Dunaju in pozneje v Kroměřížu in v katerem se je pridno udeleževal dela «tako dolgo, dokler nas niso vseh razgnali», kot se je sam izrazil (Murko, LMS¹⁵ 257).

Po tej kratki politični karijeri se je Miklošič po razpustu državnega zbora (marca 1849.), vrnil zopet v dvorno biblioteko, da nadaljuje svoje znanstveno delo. Vendar tudi med tem časom političnih homatij ni znanstveno čisto miroval.¹⁶

V državnem zboru se je Miklošič seznanil z ministrom grofom Stadionom, ki je imel takrat velik vpliv v državi. Minister je kmalu spoznal njegove odlične znanstvene sposobnosti. Sklenil je predlagati ustanovitev slavistične stolice na dunajskem vseučilišču. Ko je s tem prodril, je bil na to mesto 30. aprila 1849. s cesarskim odlokom nenadoma imenovan Miklošič kot izredni profesor. Naslednje leto pa, ko so mu ponujali izpraznjeni slavistični stolici v Vratislavi in Berlinu, je bil imenovan za rednega profesorja slovanskih jezikov in literatur na dunajski univerzi.

Ko je Miklošič nastopil svojo profesorsko karijero, mu je za uspešen pouk manjkalo tudi najelementarnejših pripomočkov. Lotil se je torej dela in je za učno uporabo pri predavanjih izdal leta 1850.: 1. oblikoslovje staroslovenskega jezika (*Formenlehre der altslovenischen Sprache*); 2. glasoslovje (*Lautlehre der altslovenischen Sprache*) in 3. slovar

¹⁴ A. Trstenjak, *Letopis Matice Slovenske* za l. 1882. in 1883., str. 12.

¹⁵ M. Murko, † Franc Miklošič. *Letopis Matice Slovenske* za l. 1891, str. 251 do 269.

¹⁶ Leta 1848. je v *Sitzungsberichte* (krajšam: *Sitzungsber.*) dunajske akademije znanosti, katera ga je takoj pri početku svojega obstoja imenovala za dopisujočega člana, priobčil razpravo *Über den reflexiven Gebrauch des Pronomens ož* (l. zv., str. 119—127). Istotam je priobčil tudi *Über die altslovenische Conjugation* (l., str. 171—175), to je kratko predhodno poročilo o razpravi *Lehre von der Conjugation im Altslovenischen*, ki je izšla l. 1850. v *Denkschriften* (krajšam: *Denkschr.*) dunajske akademije znanosti. I., 167—206. Skupno z V. St. Karadžićem je priobčil v *Sitzungsberichte* I., 164—168, poročilo o slovanskem delu Auerjeve «*Sprachenhalle*». Vse te publikacije torej dovolj jasno pričajo o njegovem znanstvenem zanimanju kljub intenzivnemu delu v javnosti.

(*Lexicon linguae slovenicae veteris dialecti*). Poslednjo knjigo je posvetil srbskemu knezu Mihaelu M. Obrenoviću, ki je materialno pripomogel k njeni izdaji. Slovar je izšel prav za prav že pred koncem leta 1849., a nosi letnico 1850. Predgovor je datiran s 1. novembrom (cal. novembr.) 1849.¹⁷

Dunajska akademija znanosti je že 28. januarja 1848. na svoji seji razpisala nagrado 1000 goldinarjev za primerjalno glasoslovje vseh slovanskih jezikov. Za razpis te filološke nagrade se je najbolj potegoval tedanji tajnik filozofsko-historičnega razreda Wolf, ki jo je stvarno in dobro zagovarjal proti nekaterim Nemcem, ki so hoteli imeti nagrado razpisano za nemško historično slovnico. Pri končnem glasovanju je za Wolfov predlog glasovalo še 7 članov, 4 pa proti (*Sitzungsber.* I. 1848, 97). Miklošič se je takoj lotil dela in že maja 1851. predložil akademiji rokopis primerjalnega glasoslovja slovanskih jezikov pod geslom «non fumum ex fulgore». Rokopis sta dobila v oceno Šafařík in Palacký, ki sta delo toplo priporočila v nagrado. Ko so odprli ovoj, na katerem je bilo imenovano geslo, so našli v njem Miklošičevo ime. Sicer pa se je itak že prej vedelo, da pisec ne more biti nihče drug kot on, ker bi takega dela razen njega takrat pač nihče ne mogel tako napisati in ker je v rokopis privzel skoraj v celoti in dobesedno gori omenjeno glasoslovje staroslovenskega jezika (Maretić, Rad, str. 46). Tako je torej Miklošič dobil prvo filološko nagrado dunajske akademije znanosti. V tisku je izšlo delo leta 1852. z naslovom *Vergleichende Lautlehre der slavischen Sprachen*. Akademija pa je Miklošiča poleg nagrade odlikovala leta 1851. še s pravim članstvom. Po Wolfovi smrti 1866. je bil izvoljen tudi za tajnika filozofsko-historičnega razreda, a je to funkcijo odložil že leta 1869 (Pastrněk, OSN, 292). V publikacijah dunajske akademije znanosti, predvsem v *Denkschriften in Sitzungsberichte* (filozofsko-historičnega razreda) je izšla večina njegovih učenih razprav, katere niso izšle kot posebne knjige; a tudi poslednjih je več tiskanih z gmotno pomočjo akademije.

Z redno univerzitetno profesuro in pravim članstvom znanstvene akademije je Miklošič dosegel za svoj učenjaški cilj vse ter ni imel več povoda, da bi Dunaj trajno zapustil. Dosegel je tukaj časti, kot pred njim še malokateri Slovan. Na univerzi so ga kolegi izvolili trikrat za dekana filozofske fakultete, in sicer leta 1851., 1856. in 1865. Leta 1854. pa je bil izvoljen celo za

¹⁷ Prim. o tem še F. Ilešič, Korespondenca dr. Jos. Muršca v Zborniku Matice Slovenske VII. 1905, str. 89, op. 1. I.

rektorja dunajske univerze. Od leta 1854. je bil predsednik izpraševalne komisije za kandidate gimnazijskega učiteljstva ter je to funkcijo vršil polnih 25 let, to je do leta 1879.

Leta 1852. se je oženil s hčerko svojega druga v dvorni biblioteki pl. Eichenfelda in ž njo živel srečno 15 let, ko mu jo je leta 1867. pobrala smrt. Iz tega zakona sta se Miklošiču narodila dva sina, Franc in Moric, katerima se je po ženini smrti popolnoma posvetil in se v drugič ni več ženil.

Učena društva in akademije v državi in izven nje so ga za njegove izredne zasluge na znanstvenem polju izbirala druga za drugim za svojega pravega ali častnega člana. Tudi sicer je bil deležen številnih domačih in tujih odlikovanj. Leta 1862. ga je cesar imenoval za dosmrtnega člana dunajske gosposke zbornice, 1864. pa mu je podelil celo dedno avstrijsko plemstvo. A ostal je kljub svoji učenosti in svojim visokim odlikovanjem vedno skromen in resen mož, ki sta mu bili znanost in resnica najvišji vrednoti. V svoji skromnosti se je tudi po zadobljenem plemstvu skoraj vedno podpisoval s preprostim podpisom «Miklosich» (po starem italijansko-madžarskem pravopisu). Nikdar se ni napihoval, a nikdar se tudi ni pred nikomer po nepotrebnem klanjal. Bil je samozavesten in ponosen sin svojega naroda, svojih Slovenskih goric.

V svojem neumornem znanstvenem delu je leta 1883. dočakal, spoštovan in slavljen od vseh strani, svojo sedemdesetletnico. Ob tej priliki so se ga spomnili učenjaki in prijatelji po vsem svetu. Njegovi rojaki so ta dogodek proslavili z velikansko narodno slavnostjo dne 2. septembra v Ljutomeru, kjer je Miklošič preživel svoja mladostna leta. Na tej slavnosti so bila zastopana razna domača in tuja kulturna in znanstvena društva (Murko, LMS, str. 260). — Posebno slovesno pa so njegovo sedemdesetletnico proslavili dne 20. novembra na Dunaju. Razne univerze in akademije so mu poslale čestitke in adrese ter ga izbrale za svojega častnega člana. Adresa nemške univerze v Bonnu, podpisana od 25 profesorjev filozofske fakultete, pravi med drugim: «posrečilo se Vam je, vzpeti se v prvo vrsto preiskovalcev na jezikoslovnem polju in dokler bosta živeli imeni ustanoviteljev germanskega in romanskega jezikoslovja, vedno se bode Vaše ime kot tretje imenovalo.»¹⁸ Deputacija dunajske akademije in univerze je izročila jubilanu zlato medaljo z njegovo podobo in pa latinsko adresno, ki so jo podpisale najslavnejše osebnosti Evrope.

¹⁸ Po Štreklju, Ljubljanski Zvon 1883, str. 802, kjer je vse dunajsko slavje zanimivo in obširno popisano.

Zvečer pa mu je priredila slovanska mladina na Dunaju slavnostno akademijo in mu izročila pri tej priliki srebrn lovorov venec in album, v katerem je bilo 132 fotografij raznih slavistov in mnogih Miklošičevih učencev in častilcev. — Dobil je ta dan nešteto čestitk: pisem, brzojavk, adres itd. ter raznih odlikovanj. Med drugimi mu je podelil srbski kralj Milan red sv. Save I. vrste. «Slovenska Matica» se je spomnila svojega imenitnega častnega člana za sedemdesetletnico v *Letopisu* za leto 1882. in 1883. z njegovim precej obširnim življenjepisom, ki ga je napisal A. Trstenjak. — Znani romanist Hugo Schuchardt pa mu je posvetil za ta jubilej svojo knjigo: *Slawo-deutsches und Slawo-italienisches*. Graz 1884.¹⁹

Na koncu šolskega leta 1885. je vlada Miklošiča penzionirala po zakonu, za katerega je nekoč v gosposki zbornici sam glasoval (Murko, LMS, str. 261). Pogrešal je svojo predavalnico, a delal je tudi po upokojitvi neumorno dalje. Malo nadomestilo za predavalnico je našel v gosposki zbornici, kjer se je pridno udeleževal parlamentarnega dela.

Njegovo plodonosno in do podrobnosti izpolnjeno življenje je končala smrt dne 7. marca 1891. Dosegel je visoko starost 78 let. Pokopali so ga z velikimi častmi v rodbinski grobnici na dunajskem centralnem pokopališču. Z njim je legel v grob največji jezikoslovec 19. stoletja, kot se je o njem izrazil znani dunajski romanist Mussafia. Podobno ga je imenoval nemški učenjak Müllenhof največjega gramatika stoletja.

Miklošič je bil tipičen kabinetni učenjak, kot ga imenuje Maretić, Rad str. 48, in zato v znanstvene svrhe ni potoval razen leta 1856. v Dalmacijo in Črno goro, ko je po arhivih in bibliotekah zbiral stare srbske listine, ki jih je izdal leta 1858. v knjigi *Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosniae, Ragusii*. Knjiga, ki vsebuje 497 listin, je zopet posvečena njegovemu mecenu, srbskemu knezu Mihaelu M. Obrenoviću. Za zabavo pa je potoval večkrat, tako leta 1831. z Antonom Murkom v Ljubljano, 1836. in 1842. v Italijo, 1852. na Francosko in Nemško. Leta 1851. je obiskal Carigrad ter to potovanje zanimivo popisal v svojem Slovenskem berilu za peti gimnazijalni razred. Na Dunaju 1853, str. 146—150.

V privatnem življenju je bil Miklošič čist in plemenit značaj, mož poštenjak. A kakor je bil sicer ljubezniv in prijazen, vendar prijatelj v ožjem smislu ni imel mnogo. Gori smo že omenili

¹⁹ Od Slovencev je Miklošiču posvetil za sedemdesetletnico Iv. Macun svojo Književno zgodovino Slovenskega Štajerja. 1883.

njegovo lepo prijateljsko razmerje s Stankom Vrazom, njegovo resno prijateljstvo s Kopitarjem, preko katerega se je seznanil z Vukom Stef. Karadžićem. S poslednjim ga je vezalo najiskrenejše prijateljstvo in medsebojno spoštovanje do Vukove smrti leta 1864. Za časa Vukove bolezni mu je leta 1862. vodil celo korekturo IV. knjige Srpskih narodnih pesmi, po smrti pa je bil član odbora za izdajanje Vukovih del, kjer je imel veliko posla (Maretić, Rad, str. 49 sl.). Kako je cenil Vuka, priča kratka karakterizacija «genialni Vuk Stef. Karadžić» v razpravi Über die langen Vocale in den slav. Sprachen (Denkschriften XXIX. 1879, separ. odt. str. 4). Pri Vuku se je seznanil Miklošič z Daničićem, ki ga je visoko cenil in mu ostal prijatelj do njegove smrti (1882) in kateremu je bil od začetka do konca njegovega znanstvenega delovanja prvi in glavni vzor ter skoraj edina avtoriteta, ki je imela vpliv na Daničićevo znanstveno delo, kot to lepo omenja A. Stojićević.²⁰ Iskrena prijatelja sta si bila tudi z Vatroslavom Jagićem, ki je bil nekdanj na Dunaju njegov dijak in od leta 1886. po Miklošičevi upokojitvi tudi njegov naslednik na dunajski slavistični stolici.

II.

Miklošičevo življensko dobo od njegovega vstopa v dunajsko dvorno knjižnico leta 1844. pa do njegove smrti 1891. izpolnjuje njegova neprimerna delavnost in produktivnost na znanstvenem polju, ki pa kljub obilnosti in ogromnosti ni prav nič na kvar znanstveni natančnosti in zanesljivosti njegovega dela. Njegovo književno delo obsega skoraj vse panoge slovanske filologije: gramatiko, leksikografijo, zgodovino, narodopis, izdanja tekstov itd., pa tudi neslovanske-indoevropske, da, celo neindoevropske jezike, kot bomo še videli. Po količini tvorijo vsa Miklošičeva dela, ki jih je nekaj deseterk samostojnih knjig, nekaterih v več debelih zvezkih in okoli 110 monografičnih razprav, tvorečih med njimi tudi debele knjige, sama zase že lepo knjižnico.

Jedro svojih gramatičnih raziskavanj je podal v svoji Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen, ki je izšla v štirih debelih zvezkih; I. in III. sta izšla celo v dveh, popolnoma predelanih izdajah. Delo je izhajalo polagoma, kakor je pač dozorevalo, v letih 1852—1883. Z njim si je Miklošič s popolno pravico zaslužil naslov «očeta slovanske primerjalne slovnice». V njegovem času bi pač nihče ne mogel napisati boljše in popolnejše. In ko bi Miklošič ničesar drugega ne napisal, bi si

²⁰ Leskien o Daničiću. Daničićev zbornik. 1925, str. 137.

vendar že s tem samim ogromnim delom zaslužil nesmrtno ime, kot to pravilno poudarja Pastrnek, OSN, str. 293.

Prvi zvezek primerjalne slovnice slovanskih jezikov je izšel, kot smo že navedli, leta 1852. z naslovom *Vergleichende Lautlehre der slavischen Sprachen* in je zanj dobil gori omenjeno nagrado dunajske akademije. Da je v *Lautlehre* privzel glasoslovje staroslovenskega jezika iz leta 1850. smo tudi že omenili, le da ga je v tej knjigi znatno razširil, tako da je staroslovenščina v knjigi najobširneje obdelana. Od 515 strani zavzema stekoslovan. del sam 225 strani, to je skoraj polovico knjige. Ker je ostale slovanske jezike primerjal samo s staroslovenščino, ne pa tudi med seboj, je zato razumljivo, zakaj jo je tako obširno obdelal. V uvodu (str. VII) pravi o njej: «Diese Sprache bildet den Mittelpunkt slavischer Sprachforschung, weil sie, ohne gerade Mutter aller slavischen Sprachen zu sein, doch die älteste Form derselben und in dieser für alle Tochter- und Schwestersprachen die tiefste Regel bewahrt hat.» Rekli smo že, da Miklošič ostalih slovanskih jezikov ni primerjal med seboj, marveč le s staroslovenščino. Premalo se ozira tudi na njihov historični razvoj ter jih obravnava po večini po njihovem današnjem stanju. Historični moment stopa pri njem vedno precej v ozadje. Opravičuje ga v tem dejstvo, da takrat še ni imel skoraj nobenih pripravnih del niti izdanih starejših tekstov živih slovanskih jezikov. Ves ogromni material si je moral zbrati sam. — Za staroslovenskim glasoslovjem obravnava glasoslovje ostalih slovanskih jezikov, in sicer v sledečem redu, ki se ga je kolikor toliko držal v vseh svojih delih: novoslovensko, bolgarsko, srbsko, malorusko, velikorusko, češko, poljsko, zgornje- in dolnjelužiško-srbsko. Tukaj je prišel torej do veljave tudi najmanjši in najbolj pozabljeni slovanski jezik, lužiškosrbski.

Vergleichende Lautlehre je bilo epohalno delo. V njej je Miklošič prvič uporabil v slovanskem jezikoslovju gori navedene historično-primerjalne metode J. Grimma in Fr. Boppa. Velike važnosti v tej knjigi je njegov striktni dokaz o eksistenci nazalnih vokalov *ę ǫ* v staroslovenščini, da sta namreč imela cirilska znaka *ѧ ѡ* v starih cirilskih spomenikih nosno izgovorjavo, kakor in v francoskem *fin in on* v franc. *bon*. To svojstvo znakov *ѧ ѡ* je sicer opazil in na poljsko nosno izgovorjavo oprl A. H. Vostokov že leta 1820., vendar tega nista hotela priznati niti Dobrovský niti Kopitar. Miklošič je med drugim oprl svoje dokaze tudi na izposojene slovanske besede v novogrščini, rumunščini, madžarščini in gotščini, kjer imamo za slovanski nazalni

vokal v teh jezikih vedno odgovarjajoči vokal + nazalni konzonant (n ali m); tako se na pr. steksl. *pe'tekъ*, sloven. *pe te k* glasi v madžarščini *pé n te k* itd.

Druga izdaja *Vergleichende Lautlehre* je izšla na Dunaju leta 1879. Napram prvi je popolnoma predelana in ima z njo skupen tako rekoč le isti predmet obdelovanja. Staroslovenski del je v nji obdelan še obširneje kot v prvi izdaji in zavzema od 598 strani sam 302 strani. Pri živih slovanskih jezikih pa je nekoliko bolj kot v prvi izdaji upošteval njihov historični razvoj. Glasoslovje posameznih slovanskih jezikov je delil tudi tukaj v nauk o vokalih in o konzonantih. Pri posameznih oddelkih je navedel ogromen material ter je dostikrat izčrpal vse primere. Po veliki popolnosti in zanesljivosti gradiva se odlikujejo sploh vsa Miklošičeva dela, ki prav radi tega ne bodo nikdar izgubila svoje vrednosti. Vsakomur, ki se bavi s slovanskim jezikoslovjem, so njegova dela vedno bogat in skoraj nenadomestljiv vir.

Tako za prvo kot za drugo izdajo primerjalnega glasoslovja je napisal celo vrsto posameznih študij, ki so jo deloma pripravljale, deloma pa dopolnjevale. Na pr.: *Lautlehre der bulgarischen Sprache* (*Slavische Bibliothek* I. 1851., str. 43 sl.), ki je prav za prav prvi poskus znanstvene obdelave bolgarskega jezika. V *Radu jugoslavenske akademije znanosti in umetnosti*, knj. 9. 1869. je priobčil študijo *O slovima ѣ, с, з* (t. j. glagol.-cir. znakih za d z), v kateri razmotriva glasovno vrednost teh znakov v steksl. spomenikih. To delce je napisano v hrvaščini, ki jo je Miklošič izmed slovanskih jezikov poleg slovenščine edino obvladal v govoru in pismu. Posebno važne so sledeče štiri razprave, ki so pripravljale predvsem drugo izdajo *Lautlehre* in h kateri tvorijo dopolnila, ker niso vanjo z vsem privzete: 1. *Über den Ursprung der Worte von der Form aslov. trzt* (*Denkschr.* 27. 1877., str. 261—307); 2. *Über den Ursprung der Worte von der Form aslov. trêt und trat* (*Denkschr.* 28. 1878., str. 1—52). Ti dve študiji navajata popoln seznam vseh besed s temi glasovnimi skupinami. 3. *Über die Steigerung und Dehnung der Vocale in den slavischen Sprachen* (*Denkschr.* 28. 1878., str. 53—96). Tu podaja v glavnem Schleicherjev nauk o stopnjevanju in podaljševanju samoglasnikov, ki pa je sedaj nadomeščen s pravilnejšim Brugmannovega *Grundrissa*. V študiji 4. *Über die langen Vocale in den slavischen Sprachen* (*Denkschr.* 29. 1879., str. 75—140) razbira vokalne dol-

žine, nastale v slovanskih jezikih na različne načine in v raznih dobah.²¹

Leta 1875. je izšel na Dunaju v prvi in edini izdaji drugi del njegove primerjalne slovnice slovanskih jezikov, namreč *Vergleichende Stammbildungslehre der slavischen Sprachen*. V uvodu pravi, da je na debloslovju delal več kot dvajset let, seveda ne izključno, kot pripominja, a na koncu uvoda skromno dostavlja grški izrek: *διαν συντελέσῃ ἀνθρώπος, τότε ἄρχεται*, to je: ko človek konča, tedaj šele prav začenja. V obširnem, 24 strani dolgem uvodu pa dokazuje Miklošič, da se je sanskritski sonantični *r* v *r* tá 'narejen' izgovarjal tako, kot slovanski zlogotvorni *r* v sloven., srbohrv. in češkem *kr* ta 'des Maulwurfs'. Debloslovje, ki prinaša zopet ogromen material, podaja nauk o imenski in glagolski tvorbi debel ter v posameznih odstavkih obravnava gradivo po vokalnih in konzonantičnih sufiksih.

V študiji *Die nominale Zusammensetzung im Serbischen* (Denkschr. 13. 1863., str. 1—28) je podal svoj nauk o kompoziciji nominalnih debel, ki ga je prevzel tudi v debloslovje. Tu pravilno razlikuje prave sestavljenke (nemški *Zusammensetzung*), na pr. *božidar*, *samoživ*, *krvolok* itd. od nepravih sestavljenk (nem. *Zusammenrückung*), n. pr. *oče-naš*, *pedenj-človek*, *laket-brada* i. p.²²

Kot tretji del primerjalne slovnice je izšla leta 1856. na Dunaju *Vergleichende Formenlehre der slavischen Sprachen*. Za to prvo izdajo oblikoslovja je napisal že gori navedeno *Lehre von der Conjugation im Altslovenischen* (Denkschr. I. 1848), dalje 1850. knjižico *Formenlehre der altslovenischen Sprache*, ki jo je 1854. izdal v drugič in katero je skoraj dobesedno privzel v steksl. del primerjalnega oblikoslovja. Tudi v oblikoslovju je kakor v glasoslovju najobširneje obdelan staroslovenski del. Na

²¹ Vergl. Lautlehre dopolnjuje še sledeča pravopisna razprava: *Geschichte der Lautbezeichnung im Bulgarischen* (Denkschr. 43. 1883, str. 97—142), ki v prvem delu obravnava posamezne glasove, o katerih more nastati dvom, kako jih je treba pravilno pisati; v drugem delu navaja nekaj sestavkov iz bolgarskih narečij, v tretjem pa je Miklošičev predlog za bolgarski pravopis.

²² K debloslovju so izšle sledeče pripravljavne študije: *Die Bildung der Nomina im Altslovenischen* (Denkschr. 9. 1858, str. 135—232); *Das Suffix ъ im Altslovenischen* (Kuhn-Schleichers Beiträge zur vergl. Sprachforschung. I. 1858, str. 222—233 in 273—289); *Verba intensiva im Altslovenischen* (istotam, str. 67—80) in *Suffix ѣ* (Slav. Bibl. II. 1858, str. 268—288).

starioslovenščino je zopet apliciral oblike ostalih slovanskih jezikov in jih prikazal po njihovem današnjem stanju.²³

Primerjalno oblikoslovje je obdelano na isti način in v istem redu kot v 1. izdaji. Zbirka materiala je zopet ogromna in Miklošič ga je umel z občudovanja vredno spretnostjo sestaviti v kratko in jasno celino (Maretič, Rad 112, str. 86).

Za četrti, t. j. sintaktični del slovanske primerjalne slovnice (*Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen*. Wien 1868—1874; leta 1883. druga, neizpremenjena izdaja) je napisal zopet lepo število pripravljanih študij, ki so sprejete v sintakso samo: *Die Verba impersonalia im Slavischen* (*Denkschr.* 14. 1865, 48 strani), ki je nekoliko izpremenjena izšla v drugi izdaji leta 1883. z naslovom *Subjectlose Sätze*. Ta razprava je po mnenju mnogih eno iz najduhovitejših Miklošičevih del. Pisec dokazuje, da v primerih *grmi, dežuje, nem. es regnet, es schneit* i. p. ni subjekta ter v to svrhu navaja popoln material iz vseh slovanskih jezikov. Ozira se tudi na analogne pojave v drugih jezikih. Obenem pa je podal zgodovino tega problema od najstarejših gramatikov in filozofov pa do njegove dobe (od Quinctiliana, ki je živel v sredini prvega sto-

²³ Na drugo izdajo primerjalnega oblikoslovja pa se nanašajo sledeče študije: 1.) *Über die Genitivendung go in der pronominalen Declination der slavischen Sprachen* (*Sitzungsber.* 62. 1869, str. 48—52). Tukaj si Miklošič razlaga končnico *-go* v *togo* (sloven. tega) za sorodno z grško partikulo *γε*, sloven. *že*, pozneje *re*, danes *-r*, n. pr. staroslov. *teže*: sloven. *ter*. 2.) *Über die zusammengesetzte Declination in den slavischen Sprachen* (*Sitzungsber.* 68, 1871, 26 strani). Adjektivna osnova se je po njegovem mnenju združila z odgovarjajočimi skloni *zaimka* *яъ*. Primerja pa Miklošič oblike slovanske sestavljene deklinacije še s podobnimi litavskimi, letskimi in gotskimi, v dodatku pa razpravlja še o razliki med pronominalno in nominalno deklinacijo v slovanskih jezikih, ter o izgovoru stesl. *zaimka* «*иже*». — 3.) *Razprava Das Imperfect in den slavischen Sprachen* (*Sitzungsber.* 77. 1874, 28 strani) govori o postanku oblik slovanskega imperfekta in zgodovini njegove razlage. 4.) *Über den Ursprung einiger Casus der pronominalen Declination* (*Sitzungsber.* 78. 1874, 10 strani). Obravnava: *sing. gen. fem. toję*, *sing. dat. loc. fem. toji, toj* in dualni *gen. lok. toju*. 5.) *V Beiträge zur altslovenischen Grammatik* (*Sitzungsber.* 81. 1875, 58 strani) razpravlja Miklošič sledeče točke stesl. oblikoslovja: *partic. praet. act. I. (hval'ь)*, *part. praes. act. na-ę* namesto *na-y*, *aorist (mog ъ, pridъ)*, *personalne končnice duala, imperativ, sing. loc. konzontičnih debel in pronominalne deklinacijo adjektiva tužďь* (slov. *tu j*). 6.) *Iz Altslovenische Formenlehre in Paradigmen* (Wien 1874) je v *Vergleichende Wortbildungslehre der slavischen Sprachen* (2. izdaja III. dela primerjalne slovnice, Wien 1876) posnel staroslovensko sklanjatev, le da jo je znatno razširil.

letja po Kristusu, dalje traja že ta spor za tako zvane brezosebne glagole). Knjižica je zbudila veliko pozornost pri jezikoslovcih in filozofih. Med drugimi ji je tudi znani nemški filozof Fr. Brentano posvetil kratko študijo *Miklosich über subjektlose Sätze*, ki je bila najprej tiskana v *Wiener Zeitung* leta 1885. in pozneje kot dodatek h knjigi *Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis*. Leipzig 1889, str. 109—122. Brentano je nezavisno od Miklošiča prišel po čisto psihološki analizi do skoraj istega rezultata.²⁴

Primerjalna sintaksa slovanskih jezikov je delo, pri katerem človek strmi nad ogromnim trudom, ki ga je Miklošič z njim imel, ko takrat za sintakso še ni bilo nikakih podrobnih študij. Ves neštevilni material si je moral zbrati tako rekoč sam. Podal ga je pa v taki obilnosti in v tako jasni celini, da se moraš opravičeno čuditi njegovi bistroumnosti in brezprimerni pridnosti. Originalna in duhovita je tudi njegova delitev sintakse v dva dela: I. O pomenu besednih kategorij (substantiva, adjektiva itd.), II. O pomenu besednih oblik (sklonov, glagolskih oblik i. p.). Sintakso pojmuje on torej kot nauk o pomenu, ki ga imajo besedne vrste in besedne oblike. Stavka kot takega samostojno sploh ne obravnava, dasi skoraj ne more biti dvoma o tem, da je tudi stavek sam lahko predmet znanstvenega razmotrivanja. Tega Miklošičevega pojmovanja skladnje pa večina sintaksistov ne odobrava. Vendar pa je še v najnovejši dobi nemški jezikoslovec O. Behaghel uredil svojo *Deutsche Syntax*. I—II. (1923—1924) po Miklošičevih načelih.

Leksikografija, ki jo je Miklošič vedno združeval z etimologijo, je bila jezikoslovna panoga, kateri je skoz vse svoje življenje posvečal največjo pažnjo, pridnost in vztrajnost. Njegovo prvo samostojno delo *Radices linguae slavicae veteris dialecti*. Lipsiae 1845. je bilo slovarskega značaja, in sicer etimološki slovar starocerkvenosl. jezika, kot smo rekli že zgoraj. Leta 1850. je sledil nam tudi že znani *Lexicon linguae slovenicae veteris dialecti*, ki je v drugi, popolnoma predelani in mnogokrat pomnoženi izdaji izhajal pod naslovom *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum; emendatum auctum*. Vindobonae 1862—1865 (izhajal v snopičih). Prva izdaja v kvartu ima XIV + 204 strani, druga v veliki osmer-

²⁴ Naj omenim še ostale sintaktične monografije: *Der praepositionslose Local in den slavischen Sprachen* (Sitzungsber. 57. 1868, 28 str.); *Über den accusativus cum infinitivo* (Sitzungsber. 60. 1868, str. 483—506) in *Die Negation in den slavischen Sprachen* (Denkschr. 18. 1869, 33 strani).

ki pa XXII + 1171 strani. Za drugo izdajo je uporabil vse dostopne mu vire, ki jih našteva v uvodu na 17 straneh. Staroslovenske besede primerja tukaj s sorodnimi besedami ostalih slovanskih jezikov; ozira se pa zraven tudi na druge indoevropske jezike in podaja tako pri mnogih besedah etimologije. *Lexicon palaeoslovenicum* je plod intenzivnega dela vseh predidočih let njegovega znanstvenega delovanja in je mnogo bogatejši kot *Slovar' cerkovno-slavjanskago jazyka* A. H. Vostokova, ki je izšel leta 1858. v Petrogradu in katerega je Miklošič tudi uporabil v svojem slovarju. Kakšno vrednost ima Miklošičev staroslovenski slovar, dokazuje najbolj dejstvo, da je na knjižnem trgu že pred več desetletji docela pošel in da je bil 1922. anastatično ponatisnjen. V dobi šestdesetih let, odkar je izšel, se še nobenemu slavistu kljub nujni potrebi ni posrečilo prirediti nove izdaje čistega starocerkvenoslovanskega jezika in zdi se, da bodo jezikoslovci še dolgo let čakali nanj.

Pod Miklošičevo redakcijo in njegovim imenom je izšel *Краткій словарь шести славянскихъ языковъ* (русскаго съ церковнославянскимъ, болгарскаго, сербскаго, чешскаго и польскаго) а также французскій и нѣмецкій (С. Петербургъ и Москва — Вѣна 1885) znan predvsem pod francoskim naslovom *Dictionnaire abrégé de six langues slaves*. To delo je izšlo po naročilu in na stroške ruskega kneza Petra G. Oldenburga in navaja v stolpcih po abecednem redu besede šestih slovanskih jezikov in francoščino ter nemščino po redu, navedenem zgoraj v naslovu. Miklošič je za ta slovar napisal starocerkvenoslovanski, bolgarski, francoski in nemški oddelek. Ruščino je obdelal V. Nikol'skij, srbski jezik St. Novaković, češčino Macenauer, poljščino pa A. Brückner. *Dictionnaire abrégé* nima niti prave znanstvene niti praktične vrednosti in bi ga Miklošič sam od sebe gotovo nikdar ne izdal. Ni mu prinesel tudi posebne slave.

Neprimerno važnejši pa je njegov etimološki slovar: *Ety-mologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen* (Wien 1886), ki je še danes vsakemu slovanskemu filologu in jezikoslovcu neobhodno potrebna knjiga. V njem je nagromadena ogromna množina slovanskega gradiva iz vseh slovanskih jezikov. Privzel je tudi izposojenke iz tujih jezikov in celo slovanske v tuje jezike. Slovar je alfabetično razporejen v grupe po korenih ali osnovah, od katerih so besede izvedene. Korene navaja v praslovanski obliki. Etimološki slovar je zbudil veliko zanimanja in diskusij ter so o njem med drugimi napisali ocene in razne dodatke A. Brückner v XI. letniku *Archiva für sla-*

vische Philologie, R. Brandt v Russkem filologiškem vĕstniku leta 1887., 1889. in 1890., Fortunatov v Jagiĕevem Archivu für slav. Phil. XI. ter M. Murko ob priliki ocene Bernekerjevega etimološkega slovarja slovanskih jezikov v «Deutsche Literaturzeitung» 1914.

Separatne etimološko-leksikalne razprave Miklošičeve so tele: 1. Die Wurzeln des Altslovenischen (Denkschr. 8. 1857, str. 154—178), kjer deli po Boppu (Vergl. Gramm. II. Aufl.) staroslovenske korene v verbalne in pronominalne, zraven se pa ozira tudi na druge slovanske jezike. 2. Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen (Denkschr. 15. 1867, 68 strani). Tukaj navaja po abecednem redu veliko število onih tujk, ki imajo, kakor pravi v dostavku str. 68, za jeziko- ali starinoslovca kak večji pomen. Ta Miklošičeva razprava je dala povod precej obširni knjigi Ant. Macenauerja: Cizí slova ve slovanských řeĕech, Brno 1870. 3. Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen (Griechisch, Albanisch, Rumunisch, Bulgarisch, Serbisch, Kleinrussisch, Grossrussisch, Polnisch); izšlo v Denkschr.: I. del, 34. zv., 1884., 102 strani; II. del v zv. 35. 1884., 90 str.; dodatka I. del v zv. 37. 1888., 88 strani; dodatka II. del v zv. 38. 1890., 194 strani. V uvodu k temu spisu pravi, da so si Slovani izposodili od Turkov razne izraze v treh periodah, in sicer najprej v prvih stoletjih po Kr., torej še pred preseljevanjem narodov, ko so od vzhodnih Turkov sprejeli med drugimi tudi izraz klobuk iz turškega kalpak. Druga perioda, v kateri so Slovani sprejemali turško besedno blago, se začinja po njem v drugi polovici sedmega stoletja, ko so si turški Bolgari podvrgli slovanska plemena ob dolnji Donavi. Tretja perioda pa pričinja v sredini 14. stoletja, ko so se Turki začeli stalno naseljevati v Evropi. V tej dobi je bila izposojena tudi velika večina besed, ki jih Miklošič v tem spisu po abecednem redu obravnava. 4. V študiji Ueber Fremdwörter (Archiv f. slav. Phil. XI. 1888, str. 105—111) razpravlja o načinu razširjanja tujk, o njihovi obliki, ki se po večini izpreminja in o pomenu, ki se pri izposojanju čisto modificira. Dalje razločuje tukaj izposojenke (nem. Lehnwörter), ki so bile sprejete v zelo stari dobi ter so se popolnoma prilagodile slovanskim glasoslovnim zakonom, od tujk (nem. Fremdwörter), prevzetih v slovanske jezike v novejši dobi in v večjem številu, ki pa ostajajo kolikor toliko neizpremenjene ter jih narod tudi čuti kot tujke. Posebno važnost za kulturno zgodovino slovanskih narodov

imajo Miklošičeve etimološke razlage osebnih in krajevnih imen, ki jih je postavil na trdno znanstveno podlago ter napravil z njimi konec raznim domoljubnim fantazijam in praznim kombinacijam.²⁵ Napisal je o lastnih imenih sledeče razprave: 1. Die Bildung der slavischen Personennamen (Denkschr. 10. 1860, 118 str.); 2. Die Bildung der Ortsnamen aus Personennamen im Slavischen (Denkschr. 14. 1864, 74 strani); 3. Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen (I. del: Denkschr. 21. 1872, 34 strani; II. del: Denkschr. 23. 1874, 132 strani). Vse te razprave vsebujejo veliko število materiala in že zaradi tega nikdar ne bodo izgubile svoje vrednosti. — V Vodnikovem albumu, ki ga je leta 1859. izdal Costa, je priobčil še kratko študijo: Ljubljana—Laibach (str. 182—184), kjer si razlaga ime Ljubljane iz korena ljub, ki ga imamo v krajevnih imenih Ljubek, Ljubelj, Podljuben, Ljubno itd. Semkaj spadajo še Die slavischen Monatsnamen (Denkschr. 17. 1867, 32), kjer je navedel in po takratnem stanju jezikoslovja razložil vsa slovanska imena mesecev, tudi ona stara, ki sedaj niso več v rabi. Današnja narodna imena mesecev prvotno niso značila astronomskih mesecev kot delov leta, marveč so ta pomen dobila šele tedaj, ko so se slovanski narodi po krščanstvu seznanili z rimskimi mesečnimi imeni. Prvotno je n. pr. listopad značil dobo, ko listje odpada, ne pa današnji november.

(Dalje prihodnjič.)

L O V Č E N

PHILEAS LEBESGUE — MIRKO PRETNAR

Milanu Vukasoviću.

V široko iz Kotora ladje drsé
kot ptice v brezmejno nebesno jasnino.
Ves v solncu ti s strmega vrha goré,
kjer v zarji večerni snegovi žaré,
slediš jim, o Njegoš, s pogledom v daljino.
In pokoj ogrne se v sanj svilenino.
Rod zmagal je tvoj. Ni slavi mejé,
kot dan, ki zlati se čez vodno gladino,
v ponosu, o sokol, ti upi zoré.

²⁵ V najnovejši dobi je sicer začel zopet neki rodoljubni gospod uganjati etimologizatorski diletantizem ter je postavil paralele: Soča = suče (se); Retia = Rečje i. pod., vendar se taki pojavi ne smejo resno jemati. V zunanjem znanstvenem svetu nas pa žalibog vendarle osmešijo.

KNJIŽEVNA POROČILA

Knjige Vodnikove družbe za leto 1928. Tudi letos je družbi uspelo uresničiti svoj namen, ki stremi po izdajanju knjig, dostopnih najširšim slojem. V tem zmislu je predvsem izvedena «Pratika», okusno opremljen zbornik z ličnim ovitkom po osnutku inž. D. Serajnika. Pratico, ki naj vsebuje sestavke in članke v prvi vrsti praktičnega značaja, je uredil Pavel Karlin, ki je unesel vanjo pestrost in raznolikost. Lahov spis «Od Vodnika do danes» in Karlinove «Črte iz drobne kulturne kronike» nudita čitatelju mnogo literarnozgodovinskega pregleda, ki utegne zanimati slehrnega člana. Privlačno in živahno je pisano Debeljakovo potovanje «Po sinji Adriji», ki z Gerčarjevim «Preko Sibirije» obsega potopisni predel, opremljen z mnogimi dobrimi slikami. Nadalje slede članki in razprave vseh vrst, odlomki iz naravoslovja, tehnike, zdravništva in narodnega gospodarstva, ki so vsi pisani s poljudno-znanstvenega vidika. Res da katera teh črtic ne bo povsem zadovoljila — bodisi po izberi snovi, bodisi po obliki —, ker včasih ne nudi več kot podobni članki v nedeljskih izdajah naših dnevnikov, ali opravičuje jo dejstvo, da naj bo Pratika poučna in zabavna knjiga tudi tem, in morda v prvi vrsti njim, ki se ne utegnejo seznanjati z različnimi strokovnimi študijami.

«Vodnike in preroke» Ivana Laha samo omenjam, ker bo o tej knjigi itak spregovoril drug referent. Čisto leposlovni knjigi sta prispevala Zofka Kvedrova in France Bevk.

Del, kakor je zbirka Zofke Kvedrove «Vladka in Mitka», pri nas sploh nimamo, dočim jih drugi narodi premorejo obilo. Samo iz francoske literature sta daleč zaslovela dva «romana»: «Poum» od P. in V. Marguerittea in Lichtenbergerjev «Mali hlaček», ki ga je letos izdala v slovenščini Mohorjeva družba. Tako smo s to knjigo dobili izvirno enačico, ki je prijetno čitljiva, čeprav seve ne dosega Lichtenbergerjevega umotvora. Šestnajst poglavij «o naši mali», nabranih iz črtic, ki jih je svoj čas Kvedrova priobčevala v «Domačem prijatelju». Sličice iz življenja otroka, ki ga je pisateljica v nekaterih odstavkih prikazala z vso svežostjo podoživljanja. Kako mično je na primer poglavje «Epizodice», ki nam pokaže Vladko kot iznajdljivo režiserko, ki ume stvarnim odraslim računarjem pričarati iz pisarniške sobe cvetoč park. Prav tako prvinsko učinkuje slika «Vladoša na kmetih», vredna primerjave s katerimkoli odlomkom Margueritteovega «Pouma». V svoji skrbnosti, da bi zapisala slehrni dogodek iz življenja svoje hčerke, je pisateljica ohranila marsikako zgodbico, ki ni toliko zanimiva in močna ali pa je samo ponavljanje slične, dočim pa so «Čveljčki» miniaturna umetnina, ki jih je pri nas malo, — s subjektivnim lirizmom predahnjena sličica, v kateri pa je subjektivizem popolnoma prost vsake sentimentalnosti.

Zbirko teh intimnih zapiskov, ki Kvedrovo bolje predstavljajo kot marsikatero njeno večje delo, zaključí refleksija: «Otrok vidi samo lepoto in ne misli naprej. Morda mi odrasli prav zato tako bridko malo veselja uživamo, ker preveč razmišljamo, ker vedno hitimo dalje...», da nam sedanost brez koristi in užitka skopni v rokah.»

France Bevk: Hiša v strugi. — Z izdanjem te knjige je družba predstavila svojim članom enega najkrepkejših pripovednikov sodobne generacije, ki sodeluje malone pri vseh leposlovnih časopisih in ima za sabo že lepo vrsto novel, povesti in črtic, ki kažejo, da avtor kljub močni produktivnosti

še vztrajno raste v svojo smer, ki dobiva vidoma določnejšo obliko. Iz svojih pesmi je prinesel v prozo zgoščen izraz, ostrost psihološkega opazovanja in prikazovanja, ki odlikuje marsikatero Bevkovo črtico, pa se še uspeleje razodeva iz njegovih povesti. «Hiša v strugi» je že vsebinsko sodobna, saj se dejanje odigrava v času, ki nam je najbližji, in v krajih, ki njih imena bolešno dramijo slovenskega človeka. Tudi problem je pekoče živ: propadanje naših posestev, ki prehajajo v tuje roke. Dejanje in nehanje ene družine. Ali pa je ta samotna hiša v strugi podoba mnogih, vseh? Ko pojo sekire v živa sočna debela, ali ne joka iz šelestečih vej vsa prošlost, ki je bila v znamenju rasti v bodočnost, ki pa se je razkrinkala v trpki sedanjosti? Ali bi mogel nazvati povest tudi «Propadanje rodu»? Ljudje iz samote, ki so rastle in živeli po svoje, verni pisanim in nepisanim postavam, kot so jih prevzeli od očetov, spoštuječi obliko, ki so jo ustvarila njihova tisočera življenja. Tak je stari Prodar. Beseda mu je trda in odločna, ker je vsaka pretehtana in težko preizkušena. Enovit je, odtod moč, zanos in ključovalnost tega očeta, ki ne pozna še notranjega razkola. Z zemljo je eno. Njegov gozd mu je živo bitje, ki ga hrani, čuva in brani pred napadi, pred poplavami, pred tujstvom. Zaokrožen je njegov svet, trdne so meje, ki jih ne premaknejo stoletja. Taki so bili čuvarji ti očetje. Redka je beseda, ali kadar jo spregovori, je kot pesem. Ko razkazuje sinu Petru svojo zemljo, mu gorijo oči. «Del je roko nad oko in se obrnil z obrazom po obzorju: »Vidiš, to je gozd!« V trepetu te besede je ležalo morje ljubezni.» Ali sin ni več samo iz te zemlje. «Sin je bil po svoji nizki postavi podoben očetu, drugače bled in utrujen, njegove oči so begale vse nemirne... Mladenič iz konca leta devetnajststo osemnajstega. Naveličan in top, včeraj zrastle iz detinstva, danes že postaran.» Človek, ki je doživel razpad meja, ki je doživel tuje dežele, tuje ljudi in bežnost zakonov, pisanih za večnost.

«Kadar bo konec vojne, grem po svetu,» je dejal sin.

«In jaz pravim tebi, ki te mika po svetu: Glej, da ne boš nehal tam, kjer je tvoj stari oče začel,» mu oče odgovarja.

Čisto nasproten svet je utelešen v Košanovi Milki, dekletu iz rodu, ki ni bil domačinom podoben. «Odkod so ti ljudje prišli, kdo ve?»

«Če bi dobila takega moža,» je dejala nekoč materi, «da bi mi ne bilo treba nič delati.»

Peter omahuje med dvema svetovoma, med Prodarjevo hišo pa med Košanovo. Njegova nestalnost ni morda samo iz ljubezni do dekleta, vse bolj je iznaveličanosti in utrujenosti, ki je legla v mladega človeka, zaznamovanega z doživetjem svetovnega pokolja. Tako je zastavil pisatelj križišče silnic v živo dejstvo in s tem podčrtal značaj sodobnosti svoje povesti, ki vsebuje tudi nekaj izrazito časovnih epizod.

Na Prodarjevem domu zavladala mlada gospodinja Milka in z njenim vstopom v družino se pričinja konec Prodarjevih. —

Formalno se pripovedovanje sprva giblje med povestjo in novelo. Okvir, ki bi bil končno razumljiv v noveli, je po nadaljnji izvedbi povesti nepotreben. Posamezni prizori so prikazani v zgoščenih realističnih slikah, ki se jim pozna, da jih je oblikoval psiholog, kajti nikjer ni čutiti motečega nasprotstva med zunanjim in notranjim svetom, kot v premnogih takih povestih, ampak oba sta prelitata v enotno življenje. Dočim so nekatere scene mnogo preohlapno podane in neprijetno nasprotujejo celoti (n. pr. pojav Kristine, vstop Čufarja), se pa spet v drugih poglavjih pokaže vsa moč Bevkove umetnosti, n. pr. v

prvem poglavju. Oče in sin na slemenu gore, ali pa skrajno sugestivno vplivajoča grozotna slika nočne poplave, prav tako tudi izsekavanje gozda, ali pa pot v mesto k notarju.

V dejanje so vmeščeni orisi pokrajin, ki včasih prenenadno prekinjajo potek dogodkov in vzbujajo misel, da je kompozicija sproti nastajala, dočim pa nekateri reflektivni utrinki ugodno ojačajo težki fluid, ki leži nad mrkim domom, in zdražijo pozornost (n. pr.: «Ljudi, ki jih zdvaja nasprotje, družijo včasih najčudovitejša srečanja, ki se skotijo v prekletstvu. Ko mislijo najmanj, padejo nanje kot zla usoda, zmečkajo jih v mlinec in jih napnejo na natezalnico.» Str. 27.).

Dvakrat, trikrat se dotakne pisatelj preteklosti starega Prodarja, kakor da hoče poudariti usodnostno moč povračanja in s tem odkriti globlje vzroke tragičnemu razpletu povesti, vendar je ta prošlost preveč samo bežno ujeta in ne postane doživetje.

Jezikovno se povest odlikuje po krepkosti in jedrnatosti, tu pa tam naletiš na uspele izraze, ki dikcijo osvežijo ali pa oživijo podobo, n. pr. vinkalice, se je ubrečkal, položil, žvekajoč sneg, zahlipati itd.

V celoti je ta povest dovolj posrečeno delo, ki je v njem našel svojo besedo izrezek iz življenja sedanosti.

Omenim naj še mimogrede, naj bi Vodnikova družba nadaljevala svojo izbero v tej smeri, pri čemer se utegne ozreti še po rokopisih, ki jim je snov vzeta še iz krogov našega meščanstva in delavstva, ker šele to troje priča o našem življenju, in le tako, če bo družba nudila svojim članom knjige, ki bodo kot zrcalo sodobnosti, bo dosegla pravi stik s čitatelji. Roman, ki ga odlikuje ne samo lepa dikcija, ne samo verna tradicionalnost izraza, ampak v prvi vrsti napeto, pa najsi filmsko drzno razgibano fabuliranje, le tak roman zasluži v polni meri naziv epske umetnine. Občinstvo je sodobno in čuti in doživlja ritem časa, a naša književnost? Kakor da je lepa misel, odeta v lepo besedo, ali pa globokomurna domislica, ki ji sledi dolgovozna elegičnost, kakor da je to — bisto epike. Thomasu Mannu ni mogoče očitati, da bi kedaj zagrešil katerekoli vrste plažo, in vendar je on sam začutil, da nemški roman izgublja stik z občinstvom, ker da je preveč še za časom in premalo odmerjen dinamični sodobnosti; zato se je moral ozreti v Ameriko (ki jo nekateri pri nas smatrajo še vedno za kotiche nesprejemljive literature) in začel izdajati sijajno zbirko «Romane der Welt», ki najdeš v njej res dela, zrcala naše dobe i po izrazu i po ritmu. Toda saj je dejal že G. K. Chesterton: «O, kako smo dandanes oddaljeni od tega, da bi verovali v poetično prepričevalno silo našega lastnega življenja in nehanja. Naši veliki pisci (z občudovanja vredno izjemo) se branijo pisati o sedanosti, ki jo smatrajo za prozaično in nezanimivo...» To piše Chesterton v obrambo — detektivskih zgodb. Kajti epos ni epos, pa naj je zabeljen še s tako cvetočimi izrastki lirike, folkloristike, etnografije, metafizike in ne vem še česa vsega, če ni napet, razvalovan, viharen in ves golo-življenski.

M i r a n J a r c.

Dr. Janez Ev. Krek, Izbrani spisi, II. zvezek. Prvih pet let javnega dela (1892 do 1897). 1. snopič: Uvod in leposlovni spisi. Uredil Ivan D o l e n e c. V Ljubljani. 1927. Izdala in založila Družba sv. Mohorja. 194 str.

V splošnem bi hotel pri II. zvezku, 1. snopiču, K r e k o v i h «Izbranih spisov», kakor nam jih je podal urednik prof. D o l e n e c, podčrtati dvoje.

K r e k je oče slovenskega krščanskega socializma, ki ga je literarno oblikoval v pesmi «Slovenskemu katoliškemu shodu» (st. 48—49) in v povesti «Iz nove dobe» (str. 79—186). Ne da bi se spuščal v oblikovno-umetniško vrednost obeh

izdelkov, ki mi ne pritiče, poudarjam glede vsebinske, miselne strani, da je v tej ostrogi nesprejemljiva. Zakaj zgodovinsko ni resnična absolutna trditev, da «liberté, égalité, fraternité — a vzkaleč vzcveto je ž njih samo gorje». Naravnost šolski primer «pridnega Janca in hudobnega Mihca» je pa povest «Iz nove dobe». Po malomeščanskem pojmovanju mu je socialna demokracija delo framonstva in židovstva, a vendar je zrastle to socialno gibanje iz kapitalističnih razmer naše dobe, čeprav je res, da so bili židje dostikrat kvaren element v gibanju. Cerkev je načelno, teoretično pobijala kapitalizem; toda praktično mu ni bila kos, dokler ni delavski sloj sam nastopil organizatorično proti njemu. V vsakdanjem življenju so praktične delavske zahteve socialnih demokratov in krščanskih socialcev skupne, a loči jih temeljna misel: tu materializem — tam krščanstvo, oziroma katoličanstvo. Kolikor se načelno poudarja duševnost in njen pomen za človeško življenje, toliko je to potreben korektiv gole tvarnosti. Zakaj svetovno naziranje, ki bi izključevalo vsako svobodno voljo, t. j. osebno odgovornost, bi izpodkopavalo podlago individualni in socialni etiki. Na drugi strani se pa odmika resničnosti naziranje, kakor ga izraža Krek v svoji povesti «Iz nove dobe», kjer so vodje socialističnega gibanja kot brezkonfesionalci nesrečni in umirajo obupno ali kjer se pomiluje žid, kako more živeti brez naših praznikov, kar se smatra za božjo kazen, ker so križali židje Odrešenika, ali kjer se neguje prozelitstvo: protestantinja zastonj pridobiva katoliško pastorko za svojo vero, a pastorka izpreobrne svojega protestantskega očeta h katoličanstvu. C a r l y l e je pravilno pojmoval človeštvo, ko je pisal v svojih «junakih», da obsega vsaka resnična misel, ki se naseli v človeško srce, košček večne resnice, ki je nikdar ne dojmemo popolnoma, ter kako žalostna, neumna in neverjetna je na drugi strani misel, da so vsi ljudje pred nami, ljudje vseh krajev in časov, živeli v pogubni zmoti, le mi sami smo dospeli do pravega in končnega spoznanja; zakaj vsi iskreni ljudje so bili in so vojaki iste armade, ki ima skupnega sovražnika: kraljestvo teme in krivice...

Drugo, kar je treba povedati, je dejstvo, da je K r e k velik po svojem socialnem mišljenju in delovanju ne glede na svoje duhovništvo. Urednik K r e k o v i h «Izbranih spisov» se je dotaknil njegovega poznejšega trpljenja, ko ga je javnost napadala zaradi zasebnosti, ki se tu primerja z usodo predstavnice njegovih nazorov v povesti «Iz nove dobe» (str. 11—12). V divji politični gonji obeh slovenskih vodilnih strank se je zastrupljalo ozračje, da se je načelni boj izpreobračal v umazane osebnosti. Danes ne prihaja nikomur na um, da bi K r e k o v o politično-socialno postavbo analiziral po njegovem intimnem zasebnem življenju, toda zgodovinar ne more, ker ne sme, pisati legend niti v obrambo in poveličevanje prizadetega, a še manj morebiti za napad drugih. Obžalovati moramo, da se je pri nas vodil politični boj v takšni obliki in s takšnimi sredstvi; toda povod za to ni bil brez vsake podlage.

V podrobnosti hvalno omenjam, da je urednik prof. D o l e n e c odkril imena nekdanjih «Slovenčevih» sodelavcev, tako zvanih ligašev (str. 7—9). Glede dijakov-ligašev (str. 16—22) pa ne morem v vsem biti urednikovega naziranja: ne odobravam ozkosrčnosti takratne šolske uprave, a na drugi strani gledam na vse dogodke s stališča mladeniške prešernosti in razposajenosti, ki je posnemala politični svet tam zunaj in hotela biti «velika»: za večino nas, ki nismo bili ligaši, z versko-nravnega stališča ni bilo treba «sistematične katoliške akcije». Ako pravi urednik, da je denar za šolnino (ker smo dobili eni in drugi slabe rede v vedenju) zbral za ligaše med svojimi znanci kaplan

Eržen, dostavljam temu, da sta nekaterim izmed nas, med njimi pesniku Ketteju, deloma pomagala Ivan Hribar in dr. Ivan Tavčar.

Hvalno omenjam, da je podal urednik Vogelsangovo življenje in nauke (str. 26—35), ker se je pri njem učil Krek, čigar socialno delo z ustanavljanjem ali podpiranjem Slovenskega katoliškega delavskega društva (1894), Katoliškega društva za delavke (1894), Prvega ljubljanskega delavskega konsumnega društva (1895) ter prvih raiffaisenovk se v tem zvezku njegovih «Izbranih spisov» podrobno opisuje (str. 35—44) do prve njegove kandidature in izvolitve v državni zbor iz tako zvane pete kurije na Kranjskem 1897. leta (str. 44—46).

Pojasniti moram še vprašanje lastništva prvega slovenskega krščansko-socialnega lista, «Ljudskega Glasu», za ugotovitvijo, da je pravilna moja trditev in ne A. K., kakor da bi bili list kupili v oktobru 1882. slovenski socialisti (str. 34, pod črto). Kot izdajatelj in odgovorni urednik lista je podpisal od 1. maja 1882. do 16. septembra 1882. leta Filip Haderlap, nato pa od 1. oktobra 1882. do 24. januarja 1885. leta, ko je list prenehal, Ferdinand Suhadobnik. Dne 12. aprila 1884. je naznanil «Ljudski Glas», da se je upravništvo lista «iz raznih vzrokov» izročilo Fr. Železnikarju (znanemu vodji slovenske socialne demokracije). Toda že 24. maja 1884. je priobčil «Ljudski Glas» uvodnik «Političen krojač» (t. j. Fr. Železnikar), kjer se mu je svetovalo, naj bi se rajši držal svoje obrti in ne delal visoke politike «social-demokratizma», a vladi se je priporočalo, «naj bi zaporedoma vse one kričaje in širokoustneže, ki tako slabe nazore med ljudstvo širijo, pod ključ dejalo, da se ne vrine tudi med naše ljudstvo misel social-demokratizma». A dne 12. julija 1884. leta se je v notici «Hišne preiskave» pojasnjevalo, da med «Ljudskim Glasom» in Fr. Železnikarjem ni bilo druge zveze nego ta, da je bil nekoliko dni upravnik lista, kar so povzročile neugodne gmotne razmere, v katere je bil zašel list zaradi slabega plačevanja naročnikov in je bil prisiljen, da si zagotovi daljnje izhajanje, prepustiti polovico lastništva za to leto upniku Fr. Železnikarju. Končno poudarjam, da je jezik pravilen; samo tega ne vem, zakaj ne uporablja urednik pri glagolih premikanja namenilnika, ampak nedoločnik, n. pr. pri navajanju p. Kocjanovega rokopisa na str. 17. dvakrat (... prideva obiskati, ... prišli obiskati), a v ponatisu povesti «Iz nove dobe» dosledno nedoločnik, dasi ima Krek v «Domu in Svetu» 1895. leta pravilno namenilnik, n. pr. str. 87 (DS., 55), 88 (DS., 56), 102 (DS., 108), 129 (DS., 301), 146 (DS. 389), 152 trikrat (DS., 395), 175 (DS., 494).

Dr. L.

Ivan Pregelj: Otroci solnca. Novela. Ljudska knjižnica. Zv. 26. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. 1927. Str. 109.

Ta novela, ki je sprva izhajala v Domu in Svetu (leta 1919.), je predhodnica del, ki se je v njih izoblikovala poznejša Pregljeva beseda do tiste svojevrstnosti in posebnosti, kot jo poznamo danes. Vse značilnosti Pregljevega sloga se že očitujejo v «Otrocih solnca». Motiv iz trškega življenja, ki bi se nekdanjemu realistu razcvetel v prijetno povest jare gospode, je pod peresom pesnika «Plebanusa» zaživel v pesnitev, ki združuje v sebi balado, romanco idilo in pesem, kajti vsaka oseba, vsaka pokrajina, vsak dogodek oživi v nekem posebnem prebujanju, ki ga je izzvala pesnikova intuitivnost, da se ti zdi, da se vse dogajanje vrši v sanjskem stanju. Pokrajina zadira vsa živa in v usodnem odnosu do človeka, ki mu daje besedo, kretnje, obraz. Značilno za poudarjanje tega tesnega odnosa med človekom in zemljo je že dejstvo, da je Pregelj svojo novelo vokviril med uvodni in sklepni akord, ki je zvenenje «kročka sveta», na katerem se odigrava ta povest.

«Tam je košček sveta, takó svoj, da mu ne vem imena. Čudovit svet med žarkostjo južnega solnca in senco hladne severne noči. Tam je čudna tesnost dolin... Strašni, okameneli slapovi, onemeli v večno grozo dna,... Kadar pa napolni poletni poldan tihe doline, vonjajo solčni lazi kakor v pohoti, kakor v poltenosti, ki veje iz Rubensovega (!) cvetočega mesa. A samo tri korake... pa boš kakor v mrzli kopeli. Še ni zamrla romanca (!) na tvojih ustnicah, in že te je streslo v baladni (!) grozoti.»

In ljudje? «Tam je iz zdravja v smrt en sam korak, kakor je tam en sam korak iz solnca v mraz. Nikjer na svetu tako ne mrjó ljudje za jetiko kakor tam... Podedovali so strahotnost besede iz roda v rod... Morda ubijata ljudi ozračje in prehlad... morda skrita strast... morda žganje... kruh... morda hrepenenje nekam iz dolin, daleč, drugam... da omotijo samotnost duše... Kri od bolne krvi...» In spet pokrajina: «vzkipi, skrivnostno, grozotno, kakor pomladne in jesenske povodnji»... Kakor — človek.

«Večni otroci. Še v grob legajo s pesmijo in sanjo v očeh. Otroci solnca...» Otroci solnca: geometer Poznik, Helena in Slavica, učitelj Sivec, Tine Jamec, in še vsa pisana družba tržanov. Na prvi pogled realistična slika, izrezana iz dejanja in nehanja vseh teh ljudi. Tudi so nekateri prizori prikazani tako otipljivo živo, n. pr. I. pogl., ko se Poznik vrača s hribov, da se začudiš sanjski baladnosti drugih scen in oseb, kot sta n. pr. mlinar Jane, krvavec iz vizije, in stric Feliče s svojo skrivnostjo. Pregelj oblikuje duše, ali vendar je v opreki s tistimi intelektualnimi «pripovedniki», ki tvorijo geometrične načrte iz samih pojmov, kajti pesnik v njem je toliko močan, da se mu vtelesi vsak pojav, včasih celo premočan, ker, kljub izrazitemu stremljenju po prikazovanju celote, se vendar zdaj pa zdaj oglasi v premoči subjektivist, ki uporablja parabolo, deluje z metaforami in asocijativnimi paralelami, katere so včasih samo pesnikov osebni refleksi na doživetja. Vzporednost doživetij iz dejanja in literature je opazljiva v VII. pogl., kjer zapoje reminiscenca: «Rapp', Rapp, mich dünkst, der Hahn schon ruft...» Iz take najstrojnosti ni več daleč v rahlo grozotnost, stopnjevano v demoničnost, kot jo je pri nas Pregelj s posebno močnim podarkom uvedel v svojih zgodovinskih povestih. Grozotnost, ki so jo radi izzivali romantiki, s katerimi ima Pregelj najožjo sorodnost, je nakazana tudi v tej povesti — motiv «krvavca», Slavičin sen o pajku —, dasi ne vpliva tako močno kot oni prizori, kjer sta Preglju tako sijajno oživila slovenska pokrajina in slovenski kmet. Z neko romantično sanjskostjo je predahnjena tudi Helena, dasi to naznačevanje, ki draži radovednost, ni upravičeno po končni izvedbi njenega karakterja, ki se ne izživi. Poudarjanje dedičnosti, namigavanje v zastrto prošlost ostane le kot lirična koprena, ki pač ustvari svojevrstno čuvstveno atmosfero, ne pripomore pa k odgonetenju tajn nekaterih oseb (stric Feliče, Helenina prošlost, mlinar Jane). Že v tej noveli je naznačena tista impresionistična pripovedovalnost, ki obstoji v žarkem, hipnem osvetljevanju križema se pojavljajočih prizorov, zvezanih med seboj včasih prav rahlo, ona pripovedovalnost, ki je preko Bogovca Jerneja stopnjevana do skrajnosti v «Šmonci». «Otroci solnca» so v celem močno delo, zajeto iz čisto slovenskega okolja, pripovedovano v tako krepkem jeziku, da so lep donos k novi slovenski prozi. Miran Jarc.

Momčilo Nastasijević, Iz tamnog vilejeta. Moderna biblioteka 51. Izdanje S. B. Cvijanovića. Beograd. 1927. 124 str, ciril.

Momčilo Nastasijević ni pripovednik, ki piše ljudem v zabavo, niti kronist svojega časa ali literarni fotograf ljudi in razmer. Njegova knjiga «Iz tamnog

vilajeta» je dokaj težko štivo. Na vsaki strani se pozna piščeva individualnost, ki ne mara utrlih stez, temveč mukoma, z očitnim naporom in stremljenjem po umetniški svojevrstnosti išče poti k drugim ljudem. To je moderna proza — skoraj proustovska. Življenje je tu realno, vendar pa so med stvarmi in človekom meglina, ki se v njih lomijo vsi življenski žarki, tako da dobivajo medsebojne relacije v tej luči posebne podobe. Nastasijevičevi sižeji so zamotani v tenko predivo raskavega sloga in z arhaizmi in provincializmi prepletene jezika. Ko prebiraš te povesti, se ti zdi, da vidiš težke, od prahu in od nekkih skoro da okultnih vplivov potemnele slike življenja, ki je utegnilo nekoč biti razgibano in vroče. Globoko subjektivističen odnos med piscem, njegovo besedo in življenjem še ni izčiščen in ustaljen, zato ne moremo natančno narisati literarne fiziognomije tega pisatelja, ki si od njega še marsičesa obojamo. Umetniku preti na izhopenih stezah kakšnega «izma» večja nevarnost, da pokoplje svoj talent sredi poti, nego na tako odjudni poti, kakor jo hodi Momčilo Nastasijevič. Zakaj vzlic temu, da bi hoteli ugovarjati tej ali oni lastnosti njegove proze, ne moremo biti nedojemljivi za čar tega «temnega vilajeta», ki ima pri njem skoraj simbolično podobo. Kakor junaku povesti «Zapis o darovima moje rodjake Marije», se nam zdi, da pri dotiku začaranih spominov na osebe, ki jih ne poznamo, občutimo do bolečine intenzivno njih čudno, v naprej določeno usodo.

Nastasijevič opisuje ljudi, ko imajo mračne, zasenčene in z neko tajnostno predestinacijo obremenjene duše. Ne pokaže nam vse njihove osebnosti niti ne začrta južnosrbskega osredja, dogodkov, pokrajine s krepkimi, zaokroženimi potezami. Njegov svet je plastičen, ali oblike so mu nesimetrične, vegaste in skrivljene; to je svet duševno neuravnovešenih ali pa pod pritiskom čudnih spoznanj, bojazni in vere mukoma živečih ljudi. Nekatere povesti imajo tudi folkloristično ornamentiko, kakor proza Bore Stankovića; podana pa je takisto svojevrstno, z nekaj potezami, kakor v zasnutku. V splošnem mislimo pri Nastasijeviču na Dostojevskega.

Najznačilnejša v tej zbirki je že zgoraj omenjena povest «Zapis o darovima moje rodjake Marije», ki opisuje usodo vaške lepotic, v kateri se vzbudi blaznost, ko vidi, da je ošabna zavrnitev nekega snubača, ki jo je ljubil, povzročila njegovo smrt. Žviljenje te deklice in nje rediteljice je zajeto globoko in v ves čas čutimo, kako roje v bližini nevidne sile, ki po veri patriarhalnega ljudstva teh krajev vladajo nad človekom in mu določajo pota. Za to povest je dobil avtor literarno nagrado društva «Cvijeta Zuzorić». Izmed ostalih bi omenil še «Lagarije po noći», polne prividov in podzavestnega tipanja okoli usode, ter vizionarno sliko «Vidjenje 1925». B. B o r k o.

Josip Ribičič: Igrice. Založilo Društvo za zgradbo Učiteljskega konvikta. Natisnila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. 1927. Str. 72.

Pisatelj «Kraljestva palčkov» in drugih mladinskih iger je z dosedanjimi svojimi deli dosegel lepe uspehe in dober sloves. Živeč med deco, se tudi sam ukvarja s prirejanjem in insceniranjem igrice, kar mu je izostrilo čut za tako literaturo, ki zahteva mnogo, ker je predvsem namenjena onemu malemu občinstvu, ki sodi s srcem in je zato tudi morda najbolj — kritično. Da je Ribičiču oder stvar, ki jo dobro pozna, posebno mladinski oder, ki ima čisto svoje zahteve in potrebe, razvidiš tudi iz pričujočih igrice, ki bi te nekatere sicer morda osupnile, če jih samo čitaš. Tako n. pr. «Vrabci». Iz knjige ne ožive dodobra. Pač ti ostavijo vtis vršenja in vrvenja, a če si jo misliš na odru, vznemirjenem po malih igravcih, burno pričakujočih, kedaj se dvigne zavesa, ti stvar oživi. Prav tako svojevrsten je prizor «V pustni noći», ko

ožive lutke, med njimi živahni Jurček, v grotesknem življenju, ki bo otroka prijetno razgibal in vzradostil. Tudi «Miklavževo» bi uvrstil med prejšnji dve, dočim se «Trapica» precej razlikuje zaradi svoje temne baladnosti, ki utegne pri malih morda zgrešiti svoj pravi namen in doseči le uspeh svarilnega nauka, ki se sam po sebi izlušči iz enodejanke. Manj močna je božična slika «Mir in ljubezen», ker poseza vanjo življenje, ki ne bo mladini odmevalo. Mislim na razmerje med vdovo Maro in sosedom Martinom. Tudi je ta slika najbolj oddaljena od otroškosti ostalih. «Sv. Miklavž» bo kot «uvodna mladinska igrice pred obdaritvijo otrok» primerna prigodnica takim prireditvam. Odrsko morda pa ni toliko razgiban in poln naslednji prizorček «Pri Sv. Petru». Knjižico zaključuje posrečena «Dedščina», v kateri je uporabljen kralj Matjaž v prikladni zvezi s pravljico o nesložnih bratih, prikrojeno našim sedanjim razmeram.

Miran Jarc.

Ante Kovač, Sentimentalna putovanja boga Marsa. Novele. Zagreb, 1928.
(Str. 140 + inseratna priloga.)

Pisec te knjige je že v dveh prejšnjih spisih («Milovanje u prozi» in «Impresije iz jedne epohe») pokazal svoj literarni profil, ki označuje tudi to zbirko. Kovač je nadarjen in hkrati temperamenten kramljalec. Njegova okolica je občinstvo, vsakdanja tribuna časnik. Slovstvena oblika tega kramljanja je dober podlistek, literarna vrsta, ki n. pr. pri Slovencih izumira. Kovač ima vse kvalitete prikupnega podlistkarja, ki združuje pripovedniško ambicijo s časnikarsko aktualnostjo. Njegov temperament, ki se čuti v slehrnem sestavku, pa daje tej feljtonistični produkciji svojevrstno barvo, ki jo včasih loči od vsakdanjih, brezličnih podlistkarskih izdelkov ad hoc.

V tej knjigi je zbranih 25 novel, ki imajo po večini obseg podlistkov. Po slogu, mestoma nekam nemarnem, preveč ležernem in površnem, po načinu, kako pisec obdeluje svoje sižeje in opisuje njih junake, so to tipični podlistki. Med njimi je nekaj takih, ki bi se skoraj lahko merili s to ali ono Maupasantovo novelo. Le-ti so plod kultiviranega kramljanja, pripovedniška species, ki se lahko drži dalje časa v literaturi. Sem bi štel «Medicinarko», «Udovice iz Orangea», «Tursko srce», «Groždje gospodjice Ninette», «Što beše», «Troje u jednoj sobi». Njih nedostatek pa je premalo detajlirana izdelanost. Prav tu se razhajata podlistkarska žurnalistika in pripovedniška umetnost.

Kovač goji predvsem erotiko, ki pa mu ni sentimentalna, kakor bi kdo sodil po naslovu. Zakaj sentimentalnost boga Marsa je onkraj meščanskih pojmov o dobrem in zlem v ljubezni, onkraj sanjavega koprnenja mladih devojk. To so ljubezenski doživljaji vojakov-prostovoljcev, pustolovščine en passant, do katerih so si lastili Marsovi služabniki posebno pravico že v Decameronu. Vodijo čitatelja v Rusijo, na Angleško, v Francijo, v Afriko, v Solun. Na koncu je nekaj novelic iz vsakdanjega meščanskega življenja. Med njimi nekatere prav banalne, zlasti poslednja.

Po našem mnenju bi utegnil Ante Kovač s svojim darom in temperamentom ustvariti na področju lahke, kramljajoče novelistike izdatno popolnejše povesti, ki bi imele trajnejšo vrednost. Rekli smo, da ima za to kvalitete, mora pa se otresti slabih strani podlistkarja in se snovno bolj zgostiti ter stilistično skrbneje kultivirati.

Kot značilnost bodi omenjeno, da je knjigi priložena ena tiskovna pola oglasov. Zakaj knjiga je izšla v lastni založbi. Praktičen duh. Malce prekričavo vpijeta naslovni sliki (prva delo Marijana Trepše, zadnja pa intimen fotografski posnetek). Knjiga je tudi opremljena z avtorjevim portretom.

B. Borko.

K R O N I K A

Opera. — Poleg nekoliko novo zasadenih vlog smo slišali v tekočem repertoarju poslednja dva meseca tri premiere: eno opero, eno opereto in baletni večer.

V «Plesu v maskah» je gostovala zagrebška primadona Zdenka Zikova z velikim uspehom. Zikova je idealna pevka in igralka, zato nam je vsako njeno gostovanje praznik. — Z Mitrovićevo smo pridobili prvovrstno silo z velikim glasom, velikim znanjem, nad vse simpatično igralko, ki ima obsežen repertoar, ki zaradi svoje globoke muzikalnosti hitro študira in točno nastudira. Manjše vloge ustvarja brez podcenjevanja. Slišali smo jo v «Plesu v maskah», «Glumačih», «Toski» in «Treh oranžah» ter pri premieri «Čarobne piščali». Z neverjetno sigurno muzikalno apercipijo se je vživela v vlogo Fata-morgane. — Ogromen repertoar ima Kovač; kadar zmanjka repertoarja ali ni tenorja, je on vedno tisti, ki vskoči za obolelega tovariša in nastopi v vlogah, ki jih Banovec še nima na repertoarju; pri Gospodinovu pa o kakem repertoarju itak ne more biti govora. Zakaj je ta pevec še član opere, mi je spričo težkega finančnega stanja našega gledališča res uganka. Popovičeva vidno napreduje, Majdičeva se je že popolnoma vživela v gledališko ozračje. Rumplja sem občudoval zopet v «Hoffmanovih», «Oranžah», «Faustu»... Intonačna čistota in ritmična sigurnost sta mi pri njem posebno simpatični. Njegova igra v «Hoffmanovih» je res vse skozi premišljena in demonsko prepričevalna. Istotako v «Faustu».

Tik pred Božičem je dirigiral ravnatelj Polič Mozartovo «Čarobno piščal». Tu je potrebno omeniti uverturo kot umetnino zase. To čisto, izredno bogato glasbo, kakršno je bilo dano napisati Mozartu, je Polič očitno močno vzljudil. Ne vem, koliko orkestralnihkušenj je bilo, na vsak način pa moram Poliču priznati, da je uvertura delovala name z isto silo kot svoj čas na Dunaju pod Straussovo taktirko ali lani v Pragi pod Zemlinskim. Oba ta dva slovita kot neprekosljiva interpretata Mozartovih del. Ta glasba je elementarna, vseskozi plemenita, prosta ne le vsake brutalnosti, ampak tudi jokavosti. Ni čuda, ako današnji komponisti po večini ne navezujejo na romantike — tudi wagnerizem se je že preživel —, temveč zidajo na temeljih, ki jih je postavil Bach (preko Regerja in Busonija nadaljujejo to smer Hindemith, preko Mahlerja Schönberg s svojimi učenci, Weleszem, Bergom i. dr.), drugi zopet uvažajo tako zvani neoklasicizem, ki skuša učinkovati s primitivnostjo izraza ter po možnosti tudi s primitivnostjo izraznih sredstev. Poslednja struja ima nedvomno svoj izvor v Mannheimski šoli, katere prvo epoho vodi Stamitz in iz katere se je razvilo nemško klasično trozvezdje Haydn-Mozart-Beethoven. Beethoven se je v svojih poslednjih opusih nagibal že nekoliko k romantiki, prva dva sta ostala klasika, ki pa o prilikah tudi nista zametavala pridobitev tako zvanih predklasikov iz polifone dobe (Bach, Händel), h katerim sta se v izrazu zatekala, posebno v delih nabožnega sujeta, Haydn v oratorijih, Mozart pa v mašah in osebno v rekvijemu. Polifone forme, vsaj deloma, je Mozart uporabljal tudi v komorni in simfonični glasbi. Zadnji stavek kvarteta v g-duru ter istotako finale simfonije «Jupiter» sta spretni kombinaciji fuge s sonatno, ozir. rondo-formo. Tudi v uverturi «Čarobne piščali» poživljajo orkester genialno vpletene kano-nične imitacije glavnega motiva. Melodična in harmonska jasnost ter lapidarnost izraza, ki karakterizira današnjo homofono skladateljsko generacijo, pa ima svoj izvor menda v francoskih klavecinistih (Couperin, Rameau). Čudno

je, da na Mozartove temelje zida danes malo nemških komponistov, pač pa Francozi, Lahi in Slovani. Mislim, da je že Debussyju začela presedati romantika s svojim pompom ter smatram v glasbi impresionizem kot nekak predakord k neoklasicizmu. Današnji Francozi (Milhaud, Poulenc, Honegger, Ravel in drugi) ter Lahi (Malipiero, Respighi, Casella), Španca (de Falla, Albeniz) se nagibajo k nadaljevanju smeri Couperin (Stamitz) - Mozart - Debussy. Med Čehi bi tej smeri prištel Janačka in Martinů, mogoče tudi Sůka; med Rusi pa celo generacijo. Seveda se Rusi in Čehi odlikujejo ter ločijo od ostalih po svoji originalni melodiki, posebno pa še po elementarnem, silnem ritmu. — Uverturo «Čarobni piščali» bi v tako dovršenem izvajanju, kot je bila podana pod Polićevo taktirko, takoj po zadnjem taktu spet rad poslušal od začetka. Orkester je poleg absolutne tehnične sigurnosti dokazal ogromno disciplino ter razumevanje dela kot takega. Tudi v poteku opere je bil orkester do zadnjega takta izvrsten. Fino niansirana dinamika, tempa in intonacijska čistota ter vpoštevanje najmanjših detajlov, vse to se je spajalo v potenciran učinek celote.

O vlogah, ki so bile zasedene po večini z najboljšimi močmi naše opere, se moram izraziti samo superlativno. Davidova zasluži priznanje, ker poje novo naštudirane partije izključno slovenski. Nima zmisla znova naštevati senčnih strani njenega glasu, tudi bi je kritika v tem primeru ne vzpodbujala in ne mogla odpraviti zlega. Mislim pa, da bi pri malo večji pažnji na pravilno in jasno izgovorjavo Davidova zelo pridobila. V koloraturah je dovolj spretna, škoda, da ne tudi v dinamiki. Piana in pianissima ne pozna. Vsi ostali so bili glede besedila in njega podajanja na višku ter je bilo mogoče zasledovati potek dejanja brez tiskanega libreta.

Oba ženska terceta, zasedena s samimi solistkami, sta bila igralsko in pevsko na višku, Thalerjeva kot Pamina izvrstna v petju, prozi in kretnjah. Papageno (Janko) in Papagena (Poličeva) sta bila par, da si boljšega ne morem želeti. Janko je menda sploh prvič pel glavno in najobsežnejšo vlogo v operi, in to z največjim uspehom. Sicer pa težko najdemo v vsej operni literaturi hvaležnejših vlog kot so Papagenove arije in duet Papageno-Papagena. Tudi proza in igra Polićeve sta v veliki meri pripomogli k živahnemu poteku opere. Betetto je idealen Sarastro; mogočen v petju, prozi in resni igri, Banovec kot Tamino vseskozi simpatičen. Tudi «črni človek s črno dušo» je dobil v Mohoričevi kreaciji pravega mozartskega interpreta. Zelo mi je ugajal Mohorič tudi o priliki gostovanja Stotterjeve v «Madame Butterfly». Obema duhovnoma Sarastrovega spremstva ni bilo poznati, da se rekrutirata iz zborov. Moderna inscenacija ni niti najmanj motila klasične predstave, nasprotno — naredila jo je le zanimivejšo.

Ravnateljju Poliču je k vrlo uspeli predstavi treba čestitati; pod njegovim vodstvom bi želel slišati koncert Mozartovih simfoničnih skladb.

Druga razveseljiva premiera je bil baletni večer z glasbo Mussorgskega, Balatke in Piernea. Za vse odrske zadeve, razen inscenacije, je poskrbel baletni mojster Vlček z Lidijo Vizjakovo in svojim izvrstnim baletnim zborom. Škoda, da so zaradi odhoda Vlčka in Vizjakove ter par najboljših baletk nadaljnje predstave za zdaj onemogočene; prepričan sem, da se bo po njih povratku baletni večer ponovil s prav takim uspehom. To je absolutna umetnost. Umetnost linije, umetnost geste, umetnost ritma. Solisti kakor tudi ansambel so zadovoljili v najvišji meri ter bili po vsaki točki navdušeno aklamirani. Posebno na poslovnem večeru Vizjakove in Vlčka priznavanja ni hotelo biti konec. Orkester je bil pod temperamentno Balatkovno taktirko

v vseh nelahkih položajih siguren ter je posebno pri Piernejevem baletu z eleganco prinesel vse fineše dela, prepletenega z najmodernejšimi zvoki, sodobno solistično instrumentacijo in sinkopičnimi ritmi. Mussorgskega «Razstava slik» je klavirska skladba ter instrumentirana na tri načine. Tukaj smo jo slišali v Leonardovi obdelavi, ki je pisana za velikanski aparat, kakršnega naša opera ne zmore. Čutil sem, da so nekatera mesta zvenela prazno, posebno par «promenad» med slikami. Izredno posrečeno je skomponiral Balatka svojo «Orientalško suito», ki je v izvrstni instrumentaciji ter prekrasni inscenaciji (s skromnimi sredstvi!) učinkovala mogočno. Ako se dá suita prirediti za klavir, bi svetoval Balatki, da jo v klavirski obdelavi dá tiskati ter jo izda. Opereta je prinesla Hirskega «Zmagovalko oceana». To je opereta kakor jih poznamo mnogo. Mogoče je v dejanju nekoliko «nerutinirana». Glasba nima bač pretenzij originalnosti ter poleg obligatnih jazzovih ritmov prinaša tudi valček, ki spominja marsičesa. Instrumentirana je spretno ter zveni. Pri publiku je dosegla prav lep uspeh. Tretje dejanje je nekoliko medlo, mogoče zaradi preobširne proze. Opereto je dirigiral ravnatelj Polič, zasedba temeljito naštudiranih vlog običajna. Premiere sta se udeležila tudi libretistka in komponist, ki sta bila deležna vsestranskih simpatij.

Ob priliki petindvajsetletnice umetniškega udejstvovanja mojstra Julija Betteta so dali «Martu» pod Neffatovim vodstvom. O tem jubileju in o krasno uspeli premieri bom poročal prihodnjič.

Slavko Osterc.

Slovensko moderno slikarstvo v Pragi. Lanskega leta je ljubljanska Narodna galerija priredila v Pragi reprezentativno razstavo slovenskega slikarstva. Po zaključitvi je bila zbirka (nad dve sto slik in grafičnih listov) iz praškega Obecnega duma prenesena v Jakopičev paviljon, kjer je bila prve dni minulega decembra dober teden postavljena javnosti na ogled. Malokatera umetnostna prireditev je v zadnjih letih zbudila toliko pozornosti, javnih in zasebnih komentarjev in izzvala toliko nejevolje in protestov med umetniškim svetom, kakor prav ta. Zato ne bo odveč, če poskusim najti vzroke teh pojavov.

Praška razstava je bila zamišljena kot revanžna prireditev za ljubljanko «Manesovo» razstavo češke umetnosti v l. 1924. Pokazala naj bi, kakor to priča že njena oznaka, razvoj našega slikarstva v zadnjem polstoletju. Dejansko je pa v glavnem predočevala postanek in razvoj impresijonizma, dočim so bile poznejše smeri predstavljene le bolj fragmentarično in enostransko. Zato se zdi naziv «slovensko moderno slikarstvo» v neki meri neupravičen.

Zakaj prireditev v češki umetniški javnosti, in še posebno v dnevnem časopisju, ni našla večjega umevanja, niti tistega simpatičnega odmeva, ki so se ga prireditelji nadejali, ni čisto jasno. Zdi se, da je bilo več vzrokov za ta — milo rečeno — hladni sprejem. Mislím, da je bila zamisel razstave v bistvu zgrešena, oziroma zgrajena na zmotni podmeni. Razstava predvsem ni imela enotnega značaja. Kolikor je nosila zgodovinsko obeležje, je bilo težko pričakovati, da bi dela starejše dobe mogla zbuditi mnogo iskrenega zanimanja med tujo publiko. Priznati si je treba brez ovinkov, da je bilo med razstavljenimi deli dosti takih, ki imajo sicer izvestno zgodovinsko-razvojno pomembnost za naš ožji narodni krog, za široki svet je pa njihova vrednost prav problematična. O tem, da bi taka historično urejena zbirka provincijalnega značaja mogla živahno zainteresirati širše plasti, ne more biti niti govora. Gotovo je, da moderna in res sodobno pojmovana dela, čeprav morda šibkejše kvalitete, pritegnejo in ogrejejo že zaradi novosti in svoje aktualne žive dinamike gledalca, ki sočasne umetnostne tvorbe, tudi tujih umetnikov,

laže in popolneje dojema in občuti. Tu bi bil moral služiti za vzgled «Mánes» sam, ki je v Ljubljani razstavil samo s o d o b n a češka dela. Nekaj neuspela je pa mogoče pripisati tudi dejstvu, da je češka umetniška javnost zelo borbena razgibana in vajena prav ekstremnih struj. Zato je v tej slovenski prireditvi morda videla poskus, dokazati življensko silo in upravičenost umetniške snovi, proti kateri je bila še nedavno najostrejša borbo. Tako se je moglo zgoditi, da je sicer hvale vredna namera, pokazati slovensko slikarstvo v razvoju zadnjih petdesetih let, nehote rodila nerazpoloženje kot namišljen dokaz nekake umetnostne reakcionarnosti in obrambe nekih preživelih umetnostnih smeri.

Gotovo je, da izbira predmetov za razstavo ni bila vseskozi srečna, niti se ni pri tem postopalo dovolj strogo. Tako sta bila brata Šubica deloma zastopana z malo pomembnimi skicami in načrti neznatnih dimenzij, večjih in izvršenih del pa ni bilo toliko, da bi bila njuna pomembnost (vsaj za slovensko umetnost) pojasnjena tudi nepoučenemu gledalcu. Še bolj velja to za Ažbeto, ki je bil vendar izredno važen predhodnik naše moderne. Njegova, slikarsko tako izredno profinjena «Zamorka» je spadala med najboljše primere starejše dobe, vendar je ostalo Ažbetovo stališče v naši razvojni liniji brez pravih obrisov. Po obsegu neznatna Petkovškova sličica «Studeneč» je dala vsaj slutiti vso veličino umetnikovega barvnega razkošja in njegovega nežnega občutja. Če bi bilo na razstavi med starejšimi, za njeno dobo kar prekucuško drznimi slikami Ivane Kobilčeve vsaj eno novejšo cvetlično tihožitje, bi bila njena podoba točnejša. Predvsem bi bil pa zaslužil bogatejšo kolekcijo Grohar kot najjačja slikarska osebnost po letu 1900. in kot prvi, malone osamljeni primer dosledne in samosvoje evolucije od čisto subjektivnega impresijonizma do nadosebnega graditeljskega ustvarjanja.

Ostala šola «impresijonistov» (ta ne čisto točna oznaka se je že udomačila) in njihovih časovnih vrstnikov ni pokazala niti najboljših niti vsaj svojih najznačilnejših del, kakor bi bila sodila na tako časovno razvojno urejeno smotro. Tako je bil tudi Tratnik kot grafik komaj v obrisih označen. Kot poglavitno napako je pa treba grajati, da so bili poleg nekaterih, ki so v skladu s prireditvenim programom razstavili tudi starejša dela obenem z najnovejšimi, drugi razstavljavci zastopani izključno s slikami iz zadnjih let. Tako značaj razstave ni bil jasno začrtan: bila ni niti točna revija sodobnega ustvarjanja, niti ne popoln pregled že pretekle dobe, dasi je poudarek veljal impresijonizmu.

Razvoj povojnega pokolenja je bil znatno slabše očrtan. Dočim sta G. A. Kos in Jakac razstavila še dokaj značilna in razvojno urejena dela, je Pilon pokazal domala le najnovejše tvorbe. Po izrazito ekstremni tehniki in res modernem pojmovanju so značili njegovi do groteskne izrazitosti stopnjevani portreti višek v vsej zbirki. Z njim bi bilo po sodobnem zagonu mogoče vzporediti le še grafika Spazzapana in Maleša. Poleg navedenih sta brata Kralja ostala čisto v ozadju, dasi je njun veliki pomen za usmerjenje slovenske umetnosti v zadnjem desetletju že danes viden in neutajljiv. Kje je krivda, da sta ta dva slikarja navzlic lastni kvaliteti in tolikšnemu vplivu na sodobnike bila tako pomanjkljivo zastopana (Tone z eno samo, France pa z dvema slikama), nočem tu preiskovati. Zeleti je, da se v bodoče vsaj ob takih itak redkih prilikah, kakor so zunanje razstave, brezpogojno odstranijo vse osebne ovire in zadržki — pa z obeh strani —, da bo vsaj to, kar moremo pokazati tujini, pravilno zbrano in izbrano. Zakaj še nekateri drugi mlajši (in tudi starejši) umetniki niso bili pozvani k sodelovanju, prav tako ni jasno:

med razstavljenimi je bilo namreč par del, ki bi se bila brez škode mogla zamenjati s kvalitativno pomembnejšimi deli drugih, neavbljenih avtorjev. Priznam pa načelno upravičenost stališča, da je zavoljo enovitosti bolje, da je število razstavljalcev čim bolj omejeno, ti udeležniki pa popolneje zastopani.

Obžalovati je, da praška razstava ni rodila pričakovanih uspehov, ker so slične prireditve zaradi velikih stroškov redke in težko izvedljive. Služi pa lahko za opomin, da je pri reševanju tako važnih in tako kočljivih vprašanj kakor so prav vseslovenske razstave v tujini, treba ravnati previdneje in bolj smotreno. Brezpogojno je pa treba, da vsa javnost in vsi, ki se jih tiče, točno vedo, kdo jih ureja, o njih odloča in kdo nosi moralčno odgovornost za take prireditve. To smo v tem primeru pogrješali. Bilo bi preveč škoda, če bi na velevažno ustanovo, ki je pozvana, da z absolutno nepristranostjo vrši svojo kulturno nalogo in ki je dala tudi tej praški prireditvi ime in oporo, padla zaradi skoro neizbežnih pogrškov posameznikov, ki jim sicer ni odrekati dobre volje in potrebnega umevanja, le senca suma in nezaupanja.

Lepo opremljenemu katalogu, ki vsebuje šestnajst uspešnih reprodukcij razstavljenih del, je napisal Fr. Mesesnel predgovor, v katerem je v kratkem orisal zgodovinski razvoj našega slikarstva.

K. D o b i d a.

Vicente Blasco Ibanez. V «Les Nouvelles littéraires» z dne 4. februarja t. l. je objavil Edmond Jaloux daljši feljton o osebnosti in o spisih nedavno v Mentonu umrlega španskega pisatelja Vicenta Blasca Ibaneza. Usoda je tega moža, ki se je štel v vrsto ljudi, kateri so uprav ustvarjeni za življenje, boj in radost, sirovo pokopala v času, ko je bil še poln sile. Ibanez ni bil pisatelj, ki pri njem občutiš veliko razdaljo med njegovo osebnostjo in spisi, niti pisatelj, ki bi pri njem človek zaznal ozračje njegovih knjig: bil je tako zrasel s svojimi spisi, da se ti je videlo, kakor da bi stal pred teboj ta ali oni junak njegovih romanov. Bil je človek dejanj, gibanja, dela. Že za mladih let se je spustil v boj s špansko vlado. Strasten nasprotnik njenega kraljevega režima je ostal do zadnjega diha. Oboževal je republiko in demokracijo; le ta je bila zanj, sina reakcionarne Španije, ideal, ne pa navadna upravna oblika z vsemi dobrimi in slabimi lastnostmi, kakršna je v očeh francoskega republikanca. Zbog tega je bil goreč prijatelj Francije in je zlasti med svetovno vojno zastavil zanj svojo plamtečo besedo. Ta tendenca preveva tudi njegovo slavno, čeprav baš zaradi tendence dokaj šibko delo «Štirje jezdeci Apokalipse». Ibanezovo očitno nagnenje k politiki, ki je pač v skladu z njegovo bojevito osebnostjo, mu je vtisnilo nekaj znakov ljudskega pisatelja. Ko je odsedel v domovini večletno ječo, s katero se je vlada maščevala nad človekom, ki je fanatično veroval v napredek, je odrinil čez morje v Argentinijo, kjer je nameraval ustanoviti naselbine svobodoljubnih Špancev. Preživel je težka leta neumornega dela in bojov s naravo. O tej dobi svojega življenja je kaj rad pripovedoval mične anekdote, zakaj bil je vsekdar vrlo živahen in zgovoren kramljalec. Ko je bival v neki kolibi, je segel zjutraj na stolec po ovratnik, a glej: ovratnik se je jel zvijati in je izprožil k njegovi roki majčkeno glavico: bila je kača, čije pik zadostuje, da si v dveh minutah mrtev... V tem pisatelju je bilo mnogo pustolovskega duha; vsa njegova oseba ga je izžarevala, tako da je Ibanezova družba vlivala človeku voljo do veselih avantur, zaupanje vanje, nadejo v uspeh. Zato pa so mu očitali, da slabo piše. To je do neke mere res, zakaj ljudje njegovega kova so kaj redko dobri stilisti. Pisanje knjige je bilo Ibanezu ena izmed oblik njegove volje do dejanj. Ibanezov življenski ideal je bil do zadnjega isti: kar največ doživ-

ljati. V poslednjih letih je imel v Ameriki nečuvjen uspeh in je dobival od tam težke tisočake. Plačevala so mu filmska podjetja in založništva. Živel je razkošno življenje pisateljskega kneza v svoji vili v Mentonu in sanjaril o še večjem bogastvu. Gojil je vročo željo, da bi se podal na pot okoli sveta s posebnim luksuznim parnikom, s katerim naj bi potovali sami ameriški milijarderji. Njegova ambicija je bila: biti njim enak, tako živeti in tako uživati kakor oni... S svojim pamfletom «Razkrinkanje Alfonza XIII. — Vojaški teror v Španiji», ki se je razširil v več milijonov izvodih po svetu, je leta 1924. vzburil duhove v Španiji in si nakopal smrtno sovraštvo vseh Špancev, ki se strinjajo s sedanjim stanjem v domovini. Bil je strasten zagovornik svobode, kakor jih je v naših dneh čedalje manj; ljubil je svobodo zato, ker je ljubil življenje. Vzeti umetniku svobodo, pomeni, skrčiti obzorje njegovih pogledov na svet. In ta mož, ki je bil že vse mogoče: politik, izseljenec, časnikar, izdajatelj, trgovec, popotnik — je venomer stremel v širino. Če bi bil posvetil svojim spisom vse sile, ki jih je imel v sebi, bi bili njegovi romani večji in popolnejši. — Najbolj je vplival na Ibaneza Zola. Ta vpliv se pozna v vseh njegovih delih. Oba sta pisala romane tako, kakor bi komponirala simfonije. Oba sta imela mnogo enakih lastnosti, samo da je bil Ibanez iz dežele, ki mu je dala višji instinkt nego ga je očitoval Zola. Junaki Ibanezovih povesti imajo bogate in različne instinkte, medtem ko njegov vzornik pozna skoraj izključno spolni nagon. Zola je bil po naravi pesimist, a je skušal biti optimist, dočim je Ibanez bil optimist, a se je nekoliko nagibal k pesimizmu, zakaj njegovi romani imajo navadno slab konec. Ali vse Ibanezovo življensko delo pričuje o mirni radosti, o zdravi sreči, da človek obstoji in dela. V romanu «Mare nostrum» je ustvaril z Ulyssom Ferragutom svojo najbolj markantno osebo, ki simbolizira genija Sredozemja in ki je hkrati podoba Ibaneza samega. S tem romanom, ki je pesem Sredozemskega morja in njegovih slikovitih obal, velika himna pustolovščin in življenske razigranosti, je ovrigel sicer dokaj poljudno trditev, da je Španec že po svoji naravi mistik. Če Španci krenejo v nasprotno smer, očitujejo izreden čut za realnost. Nemara ne bi bili tako veliki mistiki, če ne bi umeli svojega natančnega realizma prenesti tudi v kontemplacije o božanstvu. Ljubijo slikovite figure, relief, zanos, smeh, anekdotsko resnico. Ibanez je dal temu nastroju poln izraz, osobito še v svojem najboljšem in najbolj «narodnem» romanu «Katedrala». Poglavitna sposobnost pokojnega Blasca Ibaneza je bil njegov izreden pogled: oko, ki je vse ostro opazovalo, natanko ločilo razne elemente in osebe in pomagalo ustvarjati izrazite, žive, s strastmi obdarjene junake in junakinje povesti. Brez dvoma se je v poslednjem času udajal dvema slabima vplivoma: Ameriki in filmu. Njegova pustolovska osebnost ga je že sama mikala v to smer.

B. B.

Izjava. — Podpisani Mirko Polič, ravnatelj opere v Ljubljani, sem v svojih člankih: «Nekaj glos k izvajanju Beethovne IX. sinfonije» in «Malo pojasnila», objavljenih v 4. in 6. številki «Ljubljanskega Zvona» iz leta 1927., ocenjal izvajanje te sinfonije po drju. Josipu Čerinu, višjem kapelniku muzike Dravske divizijske oblasti v Ljubljani. Obžalujem, da sem na nekaterih mestih žalil njegovo osebno čast ter preklicujem vse tozadevne žaljive izraze, ker nisem imel namena drja. Čerina osebno žaliti.

V Ljubljani, dne 31. januarja 1928.

Mirko Polič s. r.

Urednikovim primatur 12. marca 1928.

Foto V. Bešter

V. J. Lak